

► EDITORIAL

Cristian Pîrvulescu

► REFORMA POLITICĂ

Alexandru Radu

Daniel Buti

Anthony Murphy

Victor Rizescu

Radenko Šćekić

Alicia-Georgiana Zalupca

► RECENZII

Nicolae Drăgușin

Florin Grecu

Gabriela Goudenhoof

Sfera Politicii

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE

EDITATĂ DE FACULTATEA DE ȘTIINȚE POLITICE, SNSPA

APARIȚIE TRIMESTRIALĂ

VOLUM XXIV

NUMĂRUL

2 (188)

APR.-IUN. 2016

Reforma politică

Sfera Politicii este prima revistă de știință și teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întrerupere din 1992.

Sfera Politicii a jucat și joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de știință și teorie politică și în constituirea și dezvoltarea unei reflecții politologice viabile în peisajul științific și cultural din România.

Sfera Politicii pune la îndemâna cercetătorilor, a oamenilor politici și a publicului, analize, comentarii și studii de specialitate, realizate pe baza paradigmatelor teoretice și metodologice ale științei și teoriei politice actuale.

Sfera Politicii își face o misiune din contribuția la consolidarea și dezvoltarea societății democratice și de piață în România.

Revista *Sfera Politicii* a fost editată din anul 1992 de

Fundația Societatea Civilă,

iar din anul 2013 de

Fundația Orient Express.

INDEXĂRI INTERNAȚIONALE:

- Central and Eastern European Online Library (CEEOL)
- DOAJ - Directory of Open Access Journals
- International Political Science Abstract / Association internationale de science politique (IPSA/AISP)

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

EBSCO
P U B L I S H I N G

ProQuest

 SCPIO
SCIENTIFIC PUBLISHING & INFORMATION ONLINE

Sfera Politicii respectă Ordinul nr. 4691 din 26 iulie 2011 al Ministrului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului privind aprobarea standardelor minime necesare și obligatorii pentru conferirea titlurilor didactice din învățământul superior, a gradelor profesionale de cercetare-dezvoltare.

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu

Consilier Principal al Președintelui Societății Române de Radiodifuziune, București, România

Daniel Chirot

University of Washington, Seattle, Washington, USA

Dennis John Deletant

Professor, University College, London, United Kingdom

Alexandru Florian

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București
Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”

Anneli Ute Gabanyi

Cercetător asociat al Institutului German pentru Probleme Internaționale și de Securitate (Stiftung Wissenschaft und Politik), Berlin, Germania

Gail Kligman

Professor, University of California, Berkeley, USA

Steven Sampson

Professor, Lund University, Lund, Sweden

Gisèle Sapiro

Directrice de recherche au CNRS, Directrice du Centre européen de sociologie et de science politique (CESSP), Université Paris-Panthéon-Sorbonne/CNRS/EHESS

Michael Shafir

Profesor, Facultatea de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Lavinia Stan

Professor, Department of Political Science, St. Francis Xavier University, Canada

G. M. Tamas

Budapest, Hungary

Katherine Verdery

Professor, City University of New York Graduate Center, USA

DIRECTOR FONDATOR

Stelian Tănase

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București

DIRECTOR

Cristian Pîrvulescu

Decan, Facultatea de Științe Politice, SNSPA

REDACTOR ȘEF

Alexandru Radu

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

Daniel Buti

Lector universitar, Departamentul de Relații internaționale, SNSPA

REDACȚIE

Alexandru Climescu

Nicolae Drăgușin

Aurora Martin

Ioana Paverman

Camelia Runceanu

Cecilia Tohăneanu

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

Sfera Politicii

VOLUMUL XXIV, NUMĂRUL 2 (188), aprilie-iunie 2016

Editorial

- Cristian Pîrvulescu
Politica, același straniu obiect al analizei 3

Reforma politică

- Alexandru Radu și Daniel Buti
Alegeri locale 2016. Sub semnul „revoluției politice”? Romanian local elections, 2016 5
- Anthony Murphy
Reforma constituțională în România după referendumul din 2009..... 13
- Victor Rîzescu
Social Policy and the Corporatist Design: A Romanian Experience of Reluctant Intermingling 22
- Radenko Šćekić
The process of political reconciliation in the former Yugoslavia..... 31
- Alicia-Georgiana Zalupca
Puterea mass media în societatea civilă germană..... 39

Recenzii

- Două explorări conceptuale în problema istorico-literară a războiului civil*
(Nicolae Drăgușin)..... 46
Giorgio Agamben, *Stasis. Războiul civil ca paradigmă politică*
- Analize istorice despre România interbelică, comunistă și postcomunistă*
(Florin Grecu) 50
Florin Müller, *Societate, ideologie, dictaturi*
- Publicitatea și administrația publică sub presiunea eticii*
(Gabriela Goudenhooff) 53
Sandu Frunză, *Publicitatea și administrația publică sub presiunea eticii*

Index de autori 56

Summary 59

Politica, același straniu obiect al analizei

■ CRISTIAN PÎRVULESCU

[National School of Political Studies and Public Administration]

Abstract

The article announces that The Sphere of Politics will be published in a new editorial formula which will be nevertheless about continuity. The Sphere of Politics will further be a cast of the reflection on politics and policy, a space of rational analysis on social and political phenomena, a landmark of the Romanian intellectual debate on the organization and management of the society.

Keywords

politics; The Sphere of Politics;
political analysis; political science

Începând cu acest număr *Sfera Politicii* va apare într-o nouă formulă editorială: *Politica* sa editorială va sta însă, firesc, sub semnul continuității. După două decenii și jumătate de la apariție sa, *Sfera Politicii* și-a asigurat un loc aparte în peisajul publicistic din România, fiind nu doar prima revistă de știință politică care apărea după prăbușirea comunismului, ci și un reper al unei evoluției unei discipline științifice ce își căuta locul în concertul științelor sociale.

Martor al epocii sale, *Sfera Politicii* a evoluat într-un mediu politic și social specific, numerele sale fiind dovada evoluției, în paralel, a obiectului de cercetat dar și a cercetării însăși. Și cum, dintre toate științele despre societate, studiul sistematic al politicii este atât cel mai vechi cât și cel mai nou tip de analiză rațională a fenomenelor sociale, *Sfera Politicii* a încercat, în tot acest răstimp, să asigure echilibrul între analiza unui prezent politic dinamic în continuă, deși aparentă, schimbare și re-prezentarea teoriilor clasice ale reflecției asupra politicii, statului și puterii. *Sfera Politicii*, a reflectat, și o va face în continuare, tranziția milenară a gândirii politice spre o abordare pozitivă a puterii și avatarurilor sale politice. De la antica perspectivă normativă a căutării formei perfecte de guvernare la cele mai noi teorii privind analiza faptelor politice,

Sfera Politicii a găzduit, și va continua să găzduiască, febrila dezbatere intelectuală privind devenirea într-o politică.

Spre deosebire de simțul comun, care reduce depreciativ politica la lupta pentru putere în cea mai vulgară dintre formele sale, știința politică, pe care *Sfera Politicii* o prezintă în paginile sale, prezintă societatea, statul sau partidele politice ca *fapte* ce pot fi supuse investigației științifice. O știință ce nu are ca obiectiv nici explicarea totalității, nici a singularității, ci care se apleacă asupra unor fragmente ale unei realități repetitive, efectuând un decupaj ce are ca scop izolarea unei anumite dimensiuni a faptului politic. În acest fel, reflecția asupra politicului și politicii se adaptează exigențelor științifice și poate reuși în efortul său explicativ. În acest sens, *Sfera Politicii* nu își propune să circumscrie conturul imprecis al termenului *politică* sau al disciplinei științifice care se apleacă asupra formelor multiple prin care acesta concept este operaționalizat, ci să asigure, în egală măsură, atât condițiile pentru o analiză a formelor particulare de organizare a puterii, cât și pentru investigarea politicii ca mediu de manifestare al relațiilor umane.

Alegeri locale 2016. Sub semnul „revoluției politice“?¹

■ ALEXANDRU RADU

[„Dimitrie Cantemir“ Christian University]

■ DANIEL BUTI

[National School of Political Studies and Public Administration]

Abstract

The article represents an analysis of the 2016 local elections in the broader context of the paradigm of political change, which is dominant in the Romanian public space. The starting premise is that local elections could indicate if the changes generated by the protest which followed the Club Colectiv tragedy have continuity and are consistently supported by both citizens and political actors. The election results show that the wave of protest and the pressure to reform the political class is only partially reflected in the citizens vote.

Keywords

public participation; political change; political party

Dincolo de consecințele sale politice directe și imediate, incendiul izbucnit în noaptea de 30 octombrie 2015, la clubul Colectiv din București, a constituit un puternic stimulent pentru o schimbare profundă la nivelul sistemului politic. Prin prisma amplorii și a dezideratelor formulate în stradă, protestele care au urmat tragicului eveniment au stat sub semnul unei „revoluții” politice², iar partidele parlamentare, principalii actori ai reprezentării politice,

1 Articolul este parte a proiectului editorial *Statul sunt eu! Participare protestatară vs. democrație reprezentativă în România postcomunistă*, care urmează să apară la Editura Pro Universitaria, București.

2 Folosim termenul de „revoluție” politică în sensul unei schimbări majore nu a sistemului politic, ci a logicii sale funcționale, a modului de structurare a relației de reprezentare dintre guvernați și guvernanți. Pentru semnificații ale conceptului de revoluție, vezi Samuel P. Huntington, *Ordinea politică a societăților în schimbare*, trad. de H. Stamatin (Iași: Polirom, 1999); Ted Gurr, *Why Men Rebel?* (Princeton: Princeton University Press, 1970); Hannah Arendt, *On Revolution* (New-York: The Viking Press, 1963); Charles Tilly, *Revoluțiile europene: (1492-1992)*, trad. de V. Cherata (Iași: Polirom, 2002).

păreau să fi înțeles acest lucru. Astfel, președintele Iohannis a catalogat în repetate rânduri realitatea politică și socială a acelor zile ca reprezentând „nu doar o simplă schimbare de Guvern”, ci „o schimbare de paradigmă în politica românească”, în timp ce partidele politice, de voie sau de nevoie, și-au însușit discursul schimbării. Principala dovadă în acest sens a fost chiar renunțarea la guvernare. Dar, deopotrivă, cetățenii și actorii politici aveau ocazia, la jumătate de an de la tragedia din clubul Colectiv, să dea concretețe schimbării politice, în cadrul alegerilor locale din iunie 2016.

Pentru un sistem democratic funcțional, participarea protestatară este o formă de implicare a cetățenilor în viața politică și un instrument de reglare a raporturilor dintre guvernanți și guvernați³. Ea însă, nu se poate permanentiza. Într-o democrație reprezentativă, deciziile nu se iau din stradă, ci într-un cadru instituțional, consființit de Constituție. Prin urmare, alegerile rămân principalul instrument de validare a regulilor jocului democratic, a principalilor actori politici însărcinați să pună în practică principiul reprezentării și a direcțiilor generale de evoluție a societății.

Așadar, alegerile locale din anul 2016 erau cele care puteau arăta dacă schimbarea declanșată de Stradă după momentul Colectiv are continuitate, dacă trece dincolo de efuziunea și încărcătura emoțională a protestelor, impunându-se ca un proces amplu, de transformări politice structurale, susținut constant atât de către cetățeni, cât și de actorii politici. Alegerile reprezentau un bun moment pentru măsurarea intensității și a sustenabilității efectelor „Revoluției Colectiv”.

Trebuie însă spus că o presiune difuză din partea societății în vederea reformării scenei politice, în special prin stimularea concurenței sistemului partidist și a implementării criteriilor de integritate, a existat anterior protestelor din toamna anului 2015. Ea a devenit manifestă cu ocazia alegerilor prezidențiale din noiembrie 2014, al căror rezultat a fost decis în urma unei mobilizări fără precedent a cetățenilor nemulțumiți de calitatea *establishment*-ului politic. Iar dacă alegerile prezidențiale din 2014 au stat sub semnul aceluiași deziderat de schimbare a politicii românești, alegerea lui Klaus Iohannis ca șef al statului i-a dat un puternic impuls. Pe acest fond, în prima jumătate a anului 2015, Parlamentul a adoptat o serie de modificări legislative susținute și promovate intens de societatea civilă organizată și de mass-media, modificări care, în esență, aveau ca scop creșterea competitivității electorale și, în general, deschiderea scenei politice.

Este vorba, în primul rând, despre modificarea condiției numerice a înregistrării și, deci, a existenței unui partid politic. Reamintim că legislația în vigoare la acea dată condiționa apariția oficială a unui partid politic de dovada formală a existenței unui număr de 25.000 de membri fondatori. În principiu o măsură de limitare a fragmentării partidismului și de încurajare a constituirii de partide naționale, din categoria tipologică a partidului de masă, o astfel de prevedere, în conjuncție cu alte norme, în special electorale, a acționat, în fapt, în direcția consolidării dominației partidelor majore ale sistemului românesc⁴. Criticată tot mai des, bariera celor 25.000 de membri fondatori ai unui partid politic a fost practic înlăturată la începutul anului 2015, numărul minim al acestora fiind redus la trei. În plus, partidele și-au pierdut dimensiunea exclusiv națională, noile reglementări

3 Pentru Jean Baudouin (*Introducere în sociologia politică*, trad. de I. Iaworski, Timișoara: Amarcord, 1999), „protestul este continuarea unor politici <normale> pe alte căi”, iar pentru Jean Blondel (*Guvernarea comparată*, trad. de T. Moldovanu, Iași: Institutul European, 2009), „aceste izbucniri sunt tipic de scurtă durată și participarea revine în scurt timp la parametrii anteriori”, adică la un nivel scăzut, în cel mai bun caz doar intermitent.

4 Pentru detalii privind evoluția și caracteristicile partidismului românesc, vezi Alexandru Radu, Daniel Buti, *Postcomunismul românesc. Sistemul politic: structură și funcționare* (București: Pro Universitaria, 2015).

permițând înființarea și funcționarea partidelor regionale sau locale⁵. Efectele modificării legislative s-au făcut simțite în scurt timp, astfel că până la sfârșitul anului 2015 numărul partidelor nou înființate a urcat spre 25, pentru ca, în preajma alegerilor locale din iunie 2016, să se dubleze⁶. Nu în ultimul rând, au fost redefinite normele privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale⁷, în sensul creșterii transparenței mecanismelor de finanțare și a sporirii atribuțiilor de control din partea Autorității Electorale Parlamente (AEP)⁸.

Totodată, modificări substanțiale au fost aduse mecanismelor de alegere atât a parlamentarilor cât și a autorităților locale. Astfel, mult lăudatul sistem electoral al „votului uninominal”⁹, adoptat în 2008, dar a cărei aplicare a condus la sporirea neîncrederii populare în reprezentanții partidelor politice și în instituția parlamentară ca atare, a fost revizuit în 2015, în sensul renunțării la alegerea majoritară a parlamentarilor în colegiile uninominale. În acest fel, legiuitorul a revenit la mecanismul electoral anterior, cel al scrutinului proporțional plurinominal, popular cunoscut sub numele de „scrutin de listă”¹⁰.

De asemenea, prin modificarea legii pentru alegerea autorităților administrației publice locale a fost redus numărul de semnături necesare pentru înscrierea unui partid în alegeri de la 2% la 1% din numărul total al alegătorilor înscrși în Registrul electoral și în listele electorale complementare din circumscripția de candidatură. În egală măsură, a fost revizuită procedura desemnării președinților consiliilor județene, prin revenirea la alegerea indirectă a acestora, în varianta practică înainte de 2008 (prin votul majorității membrilor consiliului județean)¹¹. Am putea spune, așadar, că legiuitorul a pus punct experimentelor electorale din perioada 2008-2012, restaurând o practică verificată deja de circa două decenii.

Pe de altă parte, o modificare similară privind alegerea primarilor nu și-a găsit locul în ansamblul reformei electorale din primăvara anului 2015. Prin voința

5 Vezi *Legea nr. 114/ 2015 privind modificarea și completarea Legii partidelor politice nr. 14/2003*, publicată în M. O. nr. 349 din 20 mai 2015.

6 Conform monitorizării realizate de Centrul pentru Inovare Publică, „din 48 de partide înființate după schimbarea legii partidelor politice, 32 de formațiuni politice noi au reușit, singure sau în alianță, să intre în cursa electorală”. Printre acestea se numără: Partidul pentru Argeș și Muscel, Partidul Maramureșenilor, Partidul Ialomițenilor, Partidul Societății Ieșene etc.

7 *Legea nr. 113/ 2015 pentru modificarea și completarea Legii nr. 334/2006 privind finanțarea activității partidelor politice și a campaniilor electorale*, publicată în M. O. nr. 339 din 18 mai 2015.

8 Spre exemplu, noua lege a introdus împrumutul de la persoane fizice sau juridice ca sursă de finanțare, operabil însă prin virament bancar (inclusiv restituirea acestuia). Dacă nu sunt restituite în maxim 3 ani, împrumuturile pot fi convertite în donații, cu acordul părților, până la concurența plafonului legal. De asemenea, cu excepția afișelor electorale standard, de format A3, legea a interzis orice altă formă de publicitate stradală. În plus, prin noile reglementări, campania electorală este finanțată de le bugetul de stat, în condițiile în care competitorii electorali care au obținut minim 3% din voturi la nivel național pot solicita rambursarea sumelor aferente cheltuielilor efectuate în toate circumscripțiile electorale, precum și cele efectuate la nivel central.

9 În termeni tehnici, „votul uninominal” a reprezentat un sistem electoral de tip RP, cu specificul alegerii parlamentarilor în colegii uninominale; în acest fel, principiul proporționalității electorale a fost asociat cu aplicarea condiționată a regulii majorității absolute în unități electorale uninominale.

10 Pentru o analiză detaliată a mecanismului electoral românesc, vezi Alexandru Radu, *Politica între proporționalism și majoritarism. Alegeri și sistem electoral în România postcomunistă* (Iași: Institutul European, 2012).

11 *Legea nr. 115/ 2015 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, pentru modificarea Legii administrației publice locale nr. 215/2001, precum și pentru modificarea și completarea Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali*, publicată în M. O. nr. 349 din 20 mai 2015 (rectificată – M. O. nr. 316 din 25 aprilie 2016).

comună a principalelor partide parlamentare, mecanismul de alegere a primarilor a rămas cel al scrutinului pluralitar, desfășurat într-un singur tur indiferent de nivelul atins al majorității câștigătoare, adoptat în 2012. Totuși, o campanie publică vizând trecerea la alegerea primarilor cu majoritatea absolută a voturilor exprimate a fost declanșată înaintea momentului electoral din iunie 2016. Susținută de media, de organizațiile active ale societății civile, dar și de partidele minore, campania a beneficiat de suportul PNL¹². Însă șansele de reușită ale acestei dezirabile schimbări erau practic nule, în condițiile în care ea s-ar fi produs chiar în timpul perioadei electorale, procedura de neacceptat pentru o țară a Uniunii Europene, cum de altfel și instanțele de drept au confirmat-o¹³.

Oricum, momentul a relevat disponibilitatea scăzută a principalilor actori ai scenei politice de a modifica regulile jocului care le-au permis să obțină poziții dominante. Sub presiune publică, partidele tradiționale au fost nevoite să accepte o serie de schimbări, dar prezența în parlament, adică acolo unde revendicările din spațiul social iau formă juridică, le-a permis, să tempereze și să compatibilizeze cu propriile interese politice sau chiar să blocheze anumite inițiative¹⁴. Totuși, după tragedia din clubul Colectiv, contestarea publică la care au fost supuse partidele din mainstream a atins cote foarte înalte. Alegerile locale din 2016 aveau, așadar, valoarea unui „moment al adevărului”.

Desfășurată pe 5 iunie 2016, competiția pentru alegerea primarilor, consilierilor locali și județeni a reunit un număr substanțial de actori electorali – 114 formațiuni politice (partide politice deja consacrate sau nou constituite, alianțe ale acestora la nivel național sau local, precum și organizații ale cetățenilor aparținând minorităților naționale) –, însă fără ca prezența la urne să atingă nivelul majorității absolute a votanților din România.¹⁵

Sintetic, performanțele electorale ale primelor 10 formațiuni politice plus candidații independenți sunt redată în tabelul de mai jos¹⁶.

12 Pe fondul fragmentării dreptei politice românești, adică a unei concurențe sporite pentru un bazin electoral orientat spre partide percepute ca fiind de dreapta, liberalii au făcut un calcul politic corect: în calitate de artizani ai axei electorale centrale (prin prisma relației antitetice cu social-democrații), candidații liberali aveau un acces facil în turul al doilea al alegerilor în multe circumscripții și mizau pe mobilizarea voturilor anti-PSD.

13 La începutul lunii martie 2016, PNL a atacat în contencios administrativ Hotărârea de Guvern nr. 51/ 2016 privind stabilirea datei alegerilor locale, pentru ca, în fața instanței să poată invoca excepția de neconstituționalitate a art. 101 alin. 2 al Legii 115/ 2015 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, cel care stabilea că „este declarat ales primar candidatul care a întrunit cel mai mare număr de voturi valabil exprimate”. Pe 15 aprilie, Curtea de Apel București a respins contestația liberalilor, precum și cererea acestora de sesizare a CCR. Într-un demers similar, jurnalistul Liviu Avram a reușit să aducă Hotărârea de Guvern nr. 51/ 2016 în fața CCR. Pe 11 mai, judecătorii Curții au respins însă contestația ca inadmisibilă. Anterior, mai exact pe 4 mai, CCR a respins, ca neîntemeiată, o altă sesizare a aceluiași jurnalist privind legea alegerile locale (acesta a vizat prevederile art. 50, alin. 2 referitor la numărul de semnături necesare depunerii candidaturilor, precum și cele ale art. 101, alin. 2 care prevede alegerea primarilor într-un singur tur de scrutin).

14 Spre exemplu, în privința deschiderii competiției politice și pentru alți actori, partidele parlamentare au operat modificări legislative, dar nu au mers până la capăt. Astfel, posibilitatea înregistrării unui partid cu doar trei membri fondatori nu este suficientă pentru revitalizare scenei politice, în condițiile în care pragul electoral se menține la nivelul de 5%, condițiile pentru a intra în cursa electorală rămân prohibitive pentru partidele mici, iar neacoperirea cu candidaturi a unui anumit număr de circumscripții electorale, în două campanii electorale succesive, cu excepția celei prezidențiale, atrage după sine radierea.

15 Prezența la vot la nivel național a fost următoarea: 49,77% pentru consiliile județene; 48,17% pentru consiliile locale și primari. La București, prezența a fost de 33,23%.

16 Datele sunt preluate din arhiva Autorității Electorale Permanente, disponibilă pe www.roaep.ro

Rezultatele alegerilor locale 2012

	Primari		Consilieri locali		Consilieri județeni	
	Voturi		Voturi		Voturi	
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
PSD	2970792	34,84	2816101	33,64	2890344	35,00
PNL	2685511	31,50	2477996	29,60	2529986	30,64
ALDE	488145	5,72	545767	6,52	521845	6,32
UDMR	315236	3,69	390321	4,66	411823	4,98
PSD+UNPR	338373	3,96	313934	3,75	380565	4,60
PMP	304924	3,57	360035	4,30	368985	4,46
UNPR	213233	2,50	245633	2,93	220467	2,67
USB	96789	1,13	121099	1,44	143544	1,73
PSR	100303	1,17	102839	1,22	99587	1,20
PER	63246	0,74	87016	1,03	98486	1,19
Independenți	486826	5,71	258538	3,08	52800	0,63

Remarcăm, mai întâi, că alegerile au fost câștigate de PSD, liderul fostei coaliții guvernamentale, care a devansat PNL, partidul președintelui Iohannis, cu circa 5 procente la nivel național. Diferența dintre cele două partide a fost mai substanțială în cazul competiției pentru Primăria generală a municipiului București, unde PSD, aliat cu UNPR, a primit cu circa 10 procente peste media sa națională, în timp ce suportul electoral al PNL s-a situat la numai 11% din voturile bucureștenilor.

Apoi, rezultatele naționale au configurat o scenă politică de tip bipartidist imperfect¹⁷. Astfel, PSD și PNL, cele două partidele majore ale sistemului, au cumulat circa două treimi din opțiunile electorale, cealaltă treime a voturilor fiind partajată între opt formațiuni politice minore, dintre care se distinge ALDE, singura dintre acestea care depășește pragul național de 5%. Să notăm totuși că alți trei competitori electorali s-au plasat în proximitatea acestuia. Alegerile au marcat așadar o simplificare a scenei politice, pe de o parte, prin reducerea numărului de actori relevanți¹⁸, iar pe de altă parte, prin accentuarea bipolarității¹⁹.

Acest tablou al alegerilor locale evidențiază faptul că cea mai mare parte a electoratului a rămas favorabilă partidelor politice tradiționale, celor cu reprezentare parlamentară, sau, invers spus, nu a favorizat actorii politici nou-constituiți, fără prezență în parlament. Cu alte cuvinte, constatăm că alegerile locale nu au confirmat dorința populară de resetare a sistemului partidist, așa cum ea a fost exprimată în cadrul protestelor de stradă de după tragedia de la clubul Colectiv. Prin

17 Referențialul este reprezentat de tipologia propusă de Jean Blondel, „Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies”, *Canadian Journal of Political Science*, 2 (1968): 180-230.

18 Este vorba despre partide care, la votul politic, se situează peste pragul electoral național de 5% și care au capacitatea de a coagula în jurul lor formațiuni mai mici. În termeni tehnici, este vorba despre partide politice cu „potențial de coaliție” sau „potențial de șantaj” – vezi Giovanni Sartori, *Parties and Party System: A Framework for Analysis* (New York: Cambridge University Press, 1976).

19 Relevant în acest sens este faptul că PSD și PNL își împart șefia Consiliilor județene, cu excepția acelor unități administrative în care populația de etnie maghiară este dominantă. Menționăm că în 5 județe (Botoșani, Dâmbovița, Dolj, Hunedoara și Suceava), voturile au fost împărțite între cele două partide majore, iar în alte 10 județe (Bistrița-Năsăud, Călărași, Giurgiu, Ialomița, Mehedinți, Vaslui, Vrancea, Cluj, Mureș, Sibiu), între trei partide, după formula „2 partide și jumătate”.

votul exprimat în data de 5 iunie, românii au relegitimat partidele clasice și au validat poziția dominantă a acestora la nivelul sistemului politic²⁰.

Dacă însă detaliem rezultatele, o astfel de concluzie comportă o serie de observații și de nuanțe. Un prim argument în acest sens îl reprezintă rezultatul alegerilor locale din București.

Rezultatele alegerilor locale 2012 – București

	Primar general București		Consiliul General	
	Voturi		Voturi	
	Nr.	%	Nr.	%
PSD+UNPR	246553	42,97	228986	40,32
USB	175119	30,52	143544	25,34
PNL	64186	11,18	74041	13,07
PMP	37098	6,46	40481	7,14
ALDE	17455	3,04	36380	6,42

Aici, câștigătorul competiției a fost tot PSD, într-o alianță cu UNPR, însă poziția secundă a revenit Uniunii Salvați Bucureștiul (USB), care, deși constituită cu doar câteva luni înainte de alegeri, a devansat PNL cu o diferență substanțială. Astfel, Uniunea a reușit performanța de a deveni al doilea partid major al sistemului. Schimbarea este cu atât mai importantă cu cât USB se distinge tipologic de partidele postcomuniste tradiționale. Astfel, spre deosebire de acestea, născute „de sus în jos”, prin „decret”, ca grupări ale liderilor și a anturajelor acestora, Uniunea a apărut ca o expresie politică a unei nevoi sociale de reprezentare, legătura sa genetică cu mediul civic fiind determinantă. În fapt, putem vorbi despre primul caz românesc de geneză partidistă *by the book*, căci, confirmând teoria clasică a partidului politic²¹, USB își are rădăcinile în societatea civilă, fiind percepută ca un agent veritabil al reprezentării sociale. În egală măsură, USB era partidul care părea să corespundă cel mai bine spiritului și revendicărilor protestelor post-Colectiv, mesajul său principal fiind îndreptat în mod explicit împotriva partidelor politice tradiționale. Acesta s-a dorit a fi exponentul schimbării clasei politice, și-a asumat acest deziderat și a fost perceput ca atare – un partid „altfel”, care promovează și care corespunde unei noi paradigme politice. De altfel, profilul votanților lui Nicușor Dan

20 De remarcat este că, în decembrie 2015, 51% dintre români susțineau că în țara noastră este nevoie de partide noi, iar 44% că nu este nevoie. De asemenea, 70% dintre cetățeni considerau că actualele partide reprezintă mai degrabă interesele liderilor de partid, 6% că reprezintă mai degrabă interesele alegătorilor, iar 19% că acestea reprezintă echilibrat și interesele alegătorilor și ale liderilor. Datele sunt relevate de un sondaj realizat de Agenția de Rating Politic în perioada 2-6 decembrie, pe un eșantion reprezentativ pentru populația României de 950 de persoane, cu interviuri telefonice și o eroare de 3,2%. În februarie 2016, un sondaj realizat de IRES arăta că 41% dintre români ar fi dispuși să voteze un nou partid care ar apărea pe scena politică, în timp ce 38% nu ar fi dispuși să îl voteze. În același timp, 73% dintre respondenți au o părere proastă și foarte proastă despre partidele din România, asociindu-le, aproape în exclusivitate, cu termeni negativi: hoți/ furt/ escrocherie – 12% sau corupție/ mită (10%).

21 Indiferent de criteriul folosit, fie că este cel axiologic (Benjamin Constant în Georges Burdeau, *Traite de Science Politique*, tome 2, La dynamique politique, Paris: Librairie generale de droit et de jurisprudence, 1968), cel organizațional (Maurice Duverger, *Les partis politiques*, Paris: Librairie Armand Colin, ediția 1981) sau cel teleologic (Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organization*, New York: The Free Press, 1947), partidul politic este, în mod tradițional, definit ca un liant între cetățean și puterea politică, ca un instrument de agregare și transfer a unor interese, nevoi și preferințe din plan social în plan politic. Din acest punct de vedere, el se află la intersecția dintre societatea civilă și stat.

reflectă în bună măsură caracteristicile dominante ale Pieței. Potrivit unui sondaj IRES, realizat la comanda Digi 24, electoratul candidatului USB la Primăria generală a Capitalei a fost format din bărbați (51%), între 18 și 39 de ani (51%), cu studii superioare (72%)²². Adăugăm că rezultatele alegerilor din circumscripția electorală București, care adună circa 10% din electoratul României, constituie, de multe ori, un semnal politic important pentru proximele alegeri naționale.

În al doilea rând, alegerile din 5 iunie au creat o serie de breșe în dominația partidelor majore ale sistemului, așa cum indică performanțele locale deloc neglijabile ale unor noi actori politici. Exemplele relevante în acest sens sunt Partidul Social Românesc, care a câștigat 3 mandate în CJ Bacău (8,12%) și câte două în CJ Buzău (6,06%) și Gorj (6,06%), Partidul Național Democrat, care și-a adjudecat 2 mandate în CJ Brăila (6,06%), precum și Partidul pentru Argeș și Muscel, cu 2 mandate în CJ Argeș (5,71%).

Nu în ultimul rând, o schimbare de abordare a relației cu cetățenii se poate constata inclusiv la partidele clasice. Astfel, în condițiile alegerii lor indirecte, dar și a ofensivei procurorilor anti-corupție, doar 11 dintre foștii președinți ai Consiliilor județene și-au păstrat mandatul, șapte reprezentând PSD²³ și câte doi PNL²⁴ și UDMR²⁵. În toate celelalte cazuri, cele două mari partide au mers pe formula promovării unor politicieni noi, în marea lor majoritate tineri, în pozițiile importante de lideri ai județelor. Și chiar dacă unii dintre aceștia pot fi considerați a fi doar o interfață a vechilor „baroni politici”, o asemenea strategie electorală reprezintă răspunsul marilor partide la presiunea societății.

Sugestiv pentru modul în care partidele au reacționat după protestele de la finalul anului 2015 este și faptul că, la scurt timp, mai exact în decembrie același an, liberalii au adoptat o serie de criterii de integritate pentru candidații în alegeri²⁶, iar social-democrații un Cod de Etică și Conduită pentru ocuparea unor funcții politice sau administrative, alese sau numite²⁷. Deloc surprinzător, principiile enunțate și asumate de cele două formațiuni erau convergente. Era, în mod evident, o încercare a vechilor partide de a răspunde presiunilor și exigențelor publice.

Rezultatele alegerilor locale din iunie 2016, primele după tragedia de la Colectiv, reflectă așadar o realitate nuanțată. Valul protestatar și presiunea reformării clasei politice se regăsesc doar parțial în votul exprimat de cetățeni. Contestate public și aflate în defensivă, partidele tradiționale și-au conservat pozițiile la nivelul sistemului politic, chiar dacă o comparație cu momentul similar din 2008 relevă o scădere generală a atractivității lor electorale²⁸. Practic, dacă în urmă cu opt ani, principalii actori (PSD, PDL și PNL) mobilizau împreună 75% din voturi, în 2016, PSD și PNL au obținut 65,64%. În același timp, partidele dominante au trebuit să accepte „liberalizarea” competiției politice, cu efectul, deocamdată moderat, al apariției

22 Sondaj de tip exit-poll, realizat pe un eșantion de 16.581 de subiecți, 360 de secții de vot, metoda TAPI (față în față; chestionar aplicat de către operatorul de anchetă cu ajutorul tabletei). Eroarea teoretică de eșantionare: +/- 1.7%

23 Moldovan Emil Radu – Bistrița-Năsăud, Tuțuianu Adrian – Dâmbovița, Prioteasa Ion – Dolj, Marc Tiberiu – Sălaj, Teodorescu Horia – Tulcea, Buzatu Dumitru – Vaslui, Oprișan Marian – Vrancea.

24 Dumitrel Ionel – Alba și Petrache Marian – Ilfov.

25 Tamás Sándor – Covasna și Borboly Csaba – Harghita.

26 Acestea vizau, printre altele traseismul politic, contractele și relația cu statul, plagiatul, problemele penale.

27 Printre situațiile dezavuate de social-democrați se numără plagiatul, incompatibilitatea sau conflictul de interese, problemele penale (luare/dare de mită), cele asociate lustrației, xenofobia, extremismul sau discriminarea.

28 O comparație cu alegerile locale din 2012 este irelevantă, deoarece, în pofida unor situații particulare, PSD și PNL nu au avut candidaturi separate, ci au participat în competiția electorală sub forma alianței politice USL.

unor potențiali challenger, precum e cazul USB²⁹. La limită însă, dacă referențialul îl constituie destructurarea *establishment*-ului politic, al resetării democrației reprezentative românești, atunci va trebui să constatăm eșecul acțiunilor protestatare din toamna anului 2015.

BIBLIOGRAFIE

Hannah Arendt, *On Revolution* (New-York: The Viking Press, 1963)

Jean Baudouin, *Introducere în sociologia politică*, traducere de I. Iaworski (Timișoara: Amarcord, 1999)

Jean Blondel, „Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies”, *Canadian Journal of Political Science* 2 (1968): 180-230

Jean Blondel, *Guvernarea comparată*, traducere de T. Moldovanu (Iași: Institutul European, 2009)

Georges Burdeau, *Traite de Science Politique*, tome 2, La dynamique politique (Paris: Librairie generale de droit et de jurisprudence, 1968)

Maurice Duverger, *Les partis politiques* (Paris: Librairie Armand Colin, ediția 1981)

Ted Gurr, *Why Men Rebel?* (Princeton: Princeton University Press, 1970)

Samuel P. Huntington, *Ordinea politică a societăților în schimbare*, traducere de H. Stamatin (Iași: Polirom, 1999)

Alexandru Radu, *Politica între proporționalism și majoritarism. Alegeri și sistem electoral în România postcomunistă* (Iași: Institutul European, 2012)

Alexandru Radu, Daniel Buti, *Postcomunismul românesc. Sistemul politic: structură și funcționare* (București: Pro Universitaria, 2015)

Giovanni Sartori, *Parties and Party System: A Framework for Analysis* (New York: Cambridge University Press, 1976)

Charles Tilly, *Revoluțiile europene: (1492-1992)*, traducere de V. Cherata (Iași: Polirom, 2002)

Max Weber, *The Theory of Social and Economic Organization* (New York: The Free Press, 1947)

29 Menționăm în acest sens și intenția USB de a se transforma dintr-un partid local într-unul național.

Reforma constituțională în România după referendumul din 2009

■ ANTHONY MURPHY

[Ovidius University of Constanța]

Abstract

This article sets to analyse the issue of constitutional reform in Romania in the aftermath of the 2009 referendum which approved the transition to a unicameral legislature and the reduction of the number of its members to 300 at most. Accordingly, constitutional change should be made only in respect to the option expressed by the people, albeit only one of the two subsequent proposals of revision contained such provisions. In turn, the conflict between the President and the Parliament withheld any prospect of change for some time. Seven years on, the issue remains a sensible part of the debate, with the Constitutional Court previously ruling that the results of the referendum are binding although its deliberative nature prevents any direct entry into force.

Keywords

Constitution; Parliament; reform; referendum; sovereignty

1. Introducere

Reforma constituțională reprezintă o operațiune complexă, de natură politică și juridică, ce presupune modificarea principiilor care reglementează exercitarea puterii politice într-un stat, în acord cu evoluția societății. Dinamica reformei constituționale în România a fost determinată, în mare măsură, de evoluțiile de la nivel european, cu atât mai mult cu cât revizuirea Constituției României¹ în anul 2003 s-a desfășurat sub imperativul extern al aderării la NATO și UE, în 2004, respectiv 2007. Dezbaterile privind natura regimului politic au fost abandonate², iar lipsa unor clarificări în această materie a condus, inevitabil, la acutizarea conflictelor între instituții.

Din aceste rațiuni, demersul nostru este centrat asupra celor două abordări cristalizate după referendumul din 2009 privind abolirea bicameralismului și reducerea numărului de parlamentari la cel mult 300, concretizate la nivelul

1 Constituția României, actualizată și republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 767 din 31 octombrie 2003. *Brevitatis causa*, Constituția României va fi denumită „Constituția” în continuarea acestui studiu.

2 Pentru mai multe amănunte, a se vedea Irina Lonean, „Construirea formei de guvernare prin discurs în 2003 și 2009. Republica semiprezidențială în Constituția României”, *Sfera politicii*, 172 (2012): 87-94.

celor două propuneri de revizuire a Constituției formulate: proiectul inițiat de Președintele României, la propunerea Guvernului, în anul 2011, și propunerea legislativă inițiată de membrii comisiei comune a Senatului și Camerei Deputaților, în anul 2014. Dincolo de conflictul dintre cele două ramuri ale puterii statale, care se reflectă, în principal, asupra reglementării regimului politic consacrat de legea fundamentală, cele două proiecte diferă și în privința respectării rezultatului referendumului din 2009.

Ceea ce ne propunem în prezentul studiu este o analiză a celor două propuneri de revizuire a Constituției prin prisma modului în care se poziționează în raport cu rezultatele referendumului din 2009 și cu ideea de clarificare a regimului politic. Totuși, din rațiuni epistemologice suntem de părere că ar fi necesare unele delimitări conceptuale cu privire la referendum, motiv pentru care vom prezenta reperele teoretice cele mai importante pentru demersul nostru.

2. Considerații generale privind referendumul

Din punct de vedere semantic, ne putem întreba dacă există o distincție între noțiunea de referendum și cea de plebiscit. Prin referendum înțelegem o „consultare directă a cetățenilor, chemați să se pronunțe, prin vot, asupra unui proiect de lege de o deosebită importanță pentru stat sau asupra unor probleme de interes general”.³ Totuși, termenul de plebiscit desemnează o „consultare prealabilă a cetățenilor, care urmează să se pronunțe prin «da» sau «nu» asupra unui proiect de lege sau a unui act de stat de o importanță deosebită”.⁴ Diferența aproape insesizabilă dintre cele două noțiuni face ca în prezent acestea să fie utilizate interschimbabil.⁵

Putem defini referendumul ca fiind acel instrument de exercitare a suveranității care constă în libera manifestare a voinței populare în legătură cu problema care face obiectul consultării. În acest sens, referendumul are o natură dualistă, depotrivă politică și juridică. Dimensiunea politică a referendumului rezidă în aceea că sarcina declanșării plebiscitului și stabilirii întrebării adresate cetățenilor revine, de regulă, instituțiilor politice ale statului. Natura juridică a referendumului îi conferă acestei operațiuni un caracter cvasidirect, întrucât populația cu drept de vot își exprimă opțiunea suverană pentru o cale de soluționare a problemei supuse atenției.

Unii autori califică referendumul ca fiind o formă de manifestare a democrației directe, ori în aceste condiții ar trebui, în opinia lui Sartori⁶, să aibă o aplicare excepțională, pentru a nu veni în contradicție cu principiul democrației reprezentative. S-a exprimat și opinia⁷ potrivit căreia recursul la o astfel de consultare ar suprima „democrația parlamentară”, „înlăturând organul reprezentativ” din procesul legislativ. Cu toate că putem admite un potențial pericol al „derivei plebiscitare”, considerăm argumentul lezării autorității reprezentative ca fiind desuet în contextul în care regimurile politice democratice nu mai pot fi clasificate după vechea

3 Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, (București: Editura Univers Enciclopedic, 1998), 906.

4 Academia Română, *DEX*, p. 806.

5 Stephen Tierney, *Constitutional Referendums: The Theory and Practice of Republican Deliberation*, (Oxford: Oxford University Press, 2012), 11, n. 28; Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *Drept constituțional și instituții politice, vol. II*, (București: Editura C.H. Beck, 2013), 146-147.

6 Giovanni Sartori, *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*, (Macmillan, 1997), 165.

7 Corneliu-Liviu Popescu, „Referendumul consultativ privind parlamentul unicameral și reducerea numărului parlamentarilor”, *Curierul Judiciar*, 10 (2009): 543.

paradigmă, iar unii autori⁸ încadrează deja statul român în categoria democrațiilor semi-directe sau participative.

Ca reglementare în sistemul de drept al României, referendumul este guvernat de dispoziții de ordin constituțional, cuprinse în legea fundamentală, și normele organice ale Legii nr. 3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului.⁹ Astfel, Constituția consacră în conținutul art. 2 alin. (1) faptul că „suveranitatea națională aparține poporului român, care o exercită prin organele sale reprezentative, [...] precum și prin referendum”. Această normă este reluată în dispozițiile art. 1 din Legea nr. 3/2000, în vreme ce art. 2 alin. (1) din același act normativ arată că „referendumul național constituie forma și mijlocul de consultare directă și de exprimare a voinței suverane a poporului român”. Așadar, titularul sau depozitarul suveranității naționale este poporul român, care își poate manifesta voința suverană în două moduri: fie în mod indirect, prin intermediul organelor sale reprezentative, fie în mod direct, prin referendum.

Potrivit art. 2 alin. (1) din Legea nr. 3/2000, poporul își exprimă, prin referendum național, voința suverană „cu privire la: a) revizuirea Constituției; b) demiterea Președintelui României; c) probleme de interes național”. În funcție de modul în care produce efecte, referendumul poate avea caracter decizional (de pildă, referendumul organizat în cadrul procedurii de revizuire a Constituției, respectiv de suspendare a Președintelui României) sau consultativ (atunci când are în vedere probleme de interes național). Referendumul decizional produce efecte juridice directe (demiterea Președintelui), în vreme ce unul consultativ presupune intervenția legiuitorului pentru a transpune voința suverană a poporului într-un text de lege corespunzător.

3. Particularități privind referendumul din 2009

Referendumul din 2009 privind trecerea la un parlament unicameral și reducerea numărului de parlamentari la cel mult 300 de persoane a fost declanșat de Președintele României ca urmare a reperelor trasate de raportul întocmit de Comisia prezidențială pentru analiza regimului politic și constituțional din România, prezidată de profesorul Ioan Stanomir. Trebuie spus că în cadrul acestui raport au fost evidențiate atât avantajele unicameralismului, cât și alternativa ca Senatul României să fie supus unei diferențieri sub aspect funcțional în raport cu Camera Deputaților.

Rezultatul referendumului a fost validat prin hotărârea¹⁰ Curții Constituționale a României, reținându-se că „majoritatea participanților la vot a ales la ambele întrebări răspunsul afirmativ”, respectiv 72,31% dintre voturile au fost valabil exprimate în favoarea trecerii la un parlament unicameral, iar 83,31% au fost exprimate pentru reducerea numărului de parlamentari la cel mult 300 de persoane. Prezența la urne a fost de 50,94% din numărul de persoane înscrise pe listele electorale permanente, „număr suficient ca referendumul să fie declarat valabil în conformitate cu prevederile art. 5 alin. (2) din Legea nr. 3/2000”.

Chestiunea aplicării rezultatelor referendumului din 2009 a generat importante controverse, fiind criticată însăși organizarea unei asemenea consultări. În

8 Muraru, Tănăsescu, *Drept constituțional*, 151-152.

9 Legea nr. 3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 84 din 24 februarie 2000, cu modificările și completările ulterioare.

10 Hotărârea nr. 37/2009 referitoare la respectarea procedurii pentru organizarea și desfășurarea referendumului național din data de 22 noiembrie 2009 și la confirmarea rezultatelor acestuia a fost publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 923 din 30 decembrie 2009.

acest sens, unii autori¹¹ au invocat dispozițiile art. 69 alin. (2) din Constituție, care statuează că „orice mandat imperativ este nul” și, pe cale de consecință, Parlamentul nu poate fi ținut să implementeze rezultatul plebiscitului. Cu toate acestea, articolul amintit reglementează, așa cum arată și denumirea marginală, mandatul reprezentativ al deputaților și senatorilor, nicidecum efectele unui referendum. În ce ne privește, apreciem ca fiind inadmisibilă subordonarea referendumului, ca instrument constituțional de exercitare a suveranității, voinței unei autorități reprezentative, fie ea chiar organul reprezentativ suprem – Parlamentul României, cu care s-a arătat¹² că împarte o „egală legitimitate”.

Alți autori¹³ au criticat forma sub care a fost derulată consultarea prin referendum, și nu fondul problemei supuse atenției cetățenilor, denunțând organizarea acestui plebiscit simultan cu alegerile prezidențiale și fără consultarea prealabilă a teoreticienilor.

Alți opozanți¹⁴ ai referendumului au invocat caracterul consultativ al acestuia, însă Curtea Constituțională a reținut într-o decizie că numai efectele referendumului trebuie legate de natura acestuia, nu și respectarea rezultatelor acestuia. În acest sens, un referendum decizional va produce efecte directe (cum ar fi demiterea Președintelui sau revizuirea Constituției), în timp ce unul consultativ va presupune în mod necesar intervenția organului ales pentru concretizarea voinței suverane. *Per a contrario*, dacă am corela aplicabilitatea rezultatelor unui referendum cu caracterul acestuia, Curtea a reținut pe bună dreptate că această consultare ar fi redusă la natura juridică a unui simplu sondaj de opinie.¹⁵

4. Analiză comparativă: proiectele de revizuire din 2011 și 2014

După cum am amintit anterior, referendumul din 2009 a fost urmat de două propuneri de revizuire, corespunzătoare celor două abordări ale actorilor politici din cadrul instituțiilor statului român. Ambiguitatea reglementării regimului politic în Constituție a generat un conflict notoriu între palate¹⁶, care a culminat în două rânduri cu suspendarea Președintelui. Deși Președintele și Parlamentul au susținut viziuni fundamentale diferite în privința modificărilor care ar trebui aduse Constituției, ambele instituții au recunoscut necesitatea unor clarificări ale regimului politic.

Pe de o parte, proiectul de revizuire¹⁷ inițiat de Președintele României în 2011 urmărea să pună „în aplicare voința suverană a poporului” exprimată la referendumul pentru trecerea la un parlament unicameral și reducerea numărului parlamentarilor din 2009, precum și o clarificare a configurării instituționale, în sensul instituirii unui sistem de „*checks and balances*” între puterea legislativă și cea executivă,

11 Popescu, „Referendumul”, 543.

12 Muraru, Tănăsescu, *Drept constituțional*, 151.

13 Bogdan Dima, „Parlament bicameral versus parlament unicameral”, *Sfera politicii*, 140 (2009), 33-34.

14 Punctul de vedere transmis de Guvernul României în contextul excepției de neconstituționalitate ridicate de 54 de deputați într-o sesizare din 2012 (a se vedea *infra*, nota 16) arăta că „referendumul privind reducerea numărului de parlamentari, [...] este unul consultativ și, prin urmare, nu obligă autoritățile statului la adoptarea unei decizii în concordanță cu voința poporului rezultată în urma referendumului.”

15 Decizia Curții Constituționale a României nr. 682 din 27 iunie 2012, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 473 din 11 iulie 2012.

16 Bogdan Dima, „Semiprezidențialismul românesc postdecembrist”, *Sfera politicii*, 139 (2009): 23-27.

17 Proiectul (PL-x nr. 492/2011) poate fi consultat la adresa: <http://www.cdep.ro/proiecte/2011/400/90/2/pl492.pdf>

așa cum se arată în expunerea de motive.¹⁸ De altfel, viziunea care a fundamentat acest proiect a avut la bază modelul unui regim semiprezidențial consolidat față de forma în care a fost acesta consacrat în Constituție – în prezent, statul român este organizat după un model semiprezidențial atenuat sau parlamentarizat¹⁹, spre deosebire de regimul din Franța.

Pe de altă parte, propunerea legislativă²⁰ de revizuire inițiată în 2014 de deputați și senatori a prezentat o viziune diametral opusă celei propuse în 2011, ignorând consultarea populară din 2009 și concentrându-se asupra reducerii prerogativelor Președintelui. Potrivit expunerii de motive²¹ formulate de parlamentarii inițiatori, această propunere a constituit „rezultatul unei largi consultări populare”, precum și al „nașterii unui «patriotism constituțional»”. În acest sens, un rol central în elaborarea propunerii legislative i-a revenit Forumului Constituțional, autorul a „34 dintre cele aproximativ 130 amendamente adoptate”.

4.1. Reducerea numărului de parlamentari. Unicameralism sau bicameralism?

Proiectul de revizuire din 2011 consacră trecerea la un parlament unicameral [art. 61 alin. (2)] și un număr de parlamentari redus la cel mult 300 de persoane [art. 62 alin. (3)]. În această nouă configurație instituțională, abolirea bicameralismului a presupus și modificarea procedurii de dezbateră și adoptare a propunerilor legislative și a proiectelor de legi, în sensul ca acestea să fie dezbătute în două lecturi succesive, la distanță de cel puțin 30 de zile, la prima lectură urmând a se vota pe articole, iar la cea de-a doua pe articole și pe întreaga lege. În mod excepțional, Parlamentul „aproba, cu majoritatea voturilor membrilor prezenți, reducerea termenului de 30 de zile și adoptarea unui proiect de lege sau a unei propuneri legislative în procedură de urgență”.

Propunerea de revizuire din 2014 menține bicameralismul și limitează numărul de deputați la cel mult 300 de persoane. Această reglementare a fost criticată de Curtea Constituțională în considerarea faptului că o asemenea normă nu ar trebui consacrată la rang constituțional, dar și din cauza lipsei unor prevederi similare în materia numărului de senatori.²² Mai mult, în doctrină s-a exprimat opinia că întreaga propunere de revizuire ar fi fost elaborată doar pentru a împiedica trecerea la unicameralism și reducerea numărului de parlamentari.²³

4.2. Președintele și Guvernul

S-a admis în literatura de specialitate că executivul României este unul bi-cefal, condus de Președinte și Guvern.²⁴ Președintele are un rol aparte în cadrul constituțional actual, fiind șef al statului și exercitând atribuții în mai multe domenii, precum și funcția de mediator între puterile statului, și între stat și societate. Cu toate acestea, prerogativele sale ca șef al executivului sunt limitate, majoritatea fiind rezervate Guvernului.

18 Expunerea de motive poate fi consultată la adresa: <http://www.cdep.ro/proiecte/2011/400/90/2/em492.pdf>

19 Dima, „Semiprezidențialismul”, 21-23; Raluca Mariana Negulescu, „Reflecții – Semiprezidențialismul în România”, *Sfera politicii*, 139 (2009): 32.

20 Propunerea (PL-x nr. 233/2014) poate fi consultată la adresa: <http://www.senat.ro/legis/PDF/2014/14L233FG.pdf>

21 Expunerea de motive poate fi consultată la adresa: <http://www.senat.ro/legis/PDF/2014/14L233EM.pdf>

22 Decizia Curții Constituționale a României nr. 80 din 16 februarie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 246 din 7 aprilie 2014.

23 Ștefan Deaconu, „Necesitatea unei schimbări constituționale și riscurile propunerii actuale de revizuire a Constituției”, *Dreptul*, 8 (2014): 171.

24 Cristian Ionescu, „Instituția Președintelui României în actuala arhitectură constituțională”, *Sfera politicii*, 172 (2012): 13.

a. Rolul Președintelui României

Modelul semiprezidențial din 2011 menține poziția Președintelui ca șef al executivului, dar nu sporește considerabil prerogativele acestuia. Cele mai importante modificări au avut în vedere numirea sau revocarea miniștrilor, procedura suspendării și asigurarea interimatului funcției. În schimb, abordarea parlamentară din 2014 a urmărit eliminarea Președintelui din cadrul puterii executive și încredințarea rolului de șef al executivului în mod exclusiv către Prim-ministru.

Sub acest aspect, textul inițial al propunerii de revizuire, anterior definitivării acestuia și transmiterii către Curtea Constituțională la începutul anului 2014, modifica prevederile art. 1 alin. (4) din Constituție în sensul enumerării instituțiilor care compun puterile statului: „Puterea legislativă este reprezentată de Parlament, puterea executivă este reprezentată de Guvern și de celelalte organe de specialitate ale administrației publice centrale, iar puterea judecătorească este reprezentată de Înalta Curte de Casație și Justiție și de celelalte instanțe judecătorești”.

Cu privire la acest aspect, s-a remarcat și în doctrină²⁵ că Titlul III era intitulat „Autoritățile publice”, fiind inclus aici și Capitolul II, denumit „Președintele României”, ori noul text nu îi consacra apartenența la puterea executivă, „deși, prin prerogativele sale, are această configurație constituțională, în România fiind o putere executivă bicefală”, exprimându-se opinia potrivit căreia adăugarea sintagmei „este șef al statului” în conținutul art. 80 alin. (1) nu poate însemna eliminarea acestuia din cadrul puterii executive, întrucât statul însuși este organizat potrivit principiului separației puterilor, ori în aceste condiții, „neincluderea Președintelui în niciuna din cele trei puteri și atribuirea calității de șef al statului îl situează deasupra puterilor statului, ceea ce este inadmisibil într-un stat de drept și într-o democrație constituțională”.

b. Mandatul Președintelui. Suspendarea, interimatul și vacanța funcției

Proiectul de revizuire din 2011 a propus modificarea art. 95 alin. (1) în sensul ca avizul dat de Curtea Constituțională să aibă caracter obligatoriu, și să aibă în vedere îndeplinirea temeiului legal impus pentru declanșarea procedurii, respectiv gravitatea faptelor și încălcarea Constituției. Astfel, un aviz favorabil ar fi permis continuarea procedurii de suspendare inițiate în Parlament, iar avizul negativ ar fi atras încetarea procedurii.

În materia interimatului funcției de Președinte, proiectul din 2011 a propus ca acesta să fie asigurat de președintele Parlamentului, funcție rezultată din abolirea bicameralismului, precum și interzicerea exercitării atribuțiilor prevăzute la art. 85 alin. (1) și art. 103 pe durata interimatului (cu menținerea interdicției asupra art. 88-90, aflată în vigoare), cu excepția suspendării de drept prevăzute de art. 96 alin. (3), pentru perioada cuprinsă între data punerii sub acuzare și demitere. Mai mult, s-a propus ca termenul în care Guvernul trebuie să organizeze alegerile în ipoteza vacanței funcției de Președinte să fie redus de la 3 luni la 60 de zile [art. 98 alin. (1) și (2)].

Pe de altă parte, propunerea din 2014 a vizat revenirea la o durată a mandatului de 4 ani și dizolvarea Parlamentului în ipoteza în care propunerea de demitere a Președintelui nu întrunește majoritatea voturilor valabil exprimate în cadrul unui referendum valid, urmând ca în termen de 45 de zile să fie organizate alegeri anticipate.

c. Raporturile dintre Președinte și Guvern

În materia investiturii, proiectul din 2011 înlocuia termenul de 60 de zile prevăzut la art. 89 alin. (1) în materia acordării votului de încredere pentru Guvernul,

25 Marin Voicu, „Unele observații succinte relative la Proiectul de LEGE privind revizuirea Constituției României”, *Universul Juridic*, 3 (2016), revista.universuljuridic.ro, accesat 12.05.2016.

sub sancțiunea dizolvării Parlamentului în condițiile respingerii a două propuneri de candidați pentru funcția de prim-ministru, cu un termen mai scurt, de 45 de zile. În situația în care candidatul nominalizat pentru funcția de prim-ministru nu cere, în termen de 10 zile, votul de încredere al Parlamentului asupra programului și a întregii liste a Guvernului, acesta urma să fie considerat respins, împreună cu programul și lista membrilor propuși pentru Guvern, iar Președintele trebuia să desemneze un alt candidat [art. 103 alin. (2)]. Curtea Constituțională a apreciat că această modificare se află în acord cu specificul normelor de loialitate constituțională, înțelegând ca „prelungire a principiului separației și echilibrului puterilor în stat”.²⁶

În această privință, comisia parlamentară a propus în 2014 o reglementare mai rigidă, în sensul ca Președintele să fie ținut să-l desemneze „drept candidat pentru funcția de prim-ministru pe reprezentantul propus de partidul politic, respectiv de alianța politică participante la alegeri care au obținut cel mai mare număr de mandate parlamentare (sau voturi, în caz de egalitate), potrivit rezultatului oficial al alegerilor”. Curtea Constituțională a constatat neconstituționalitatea acestei propuneri de modificare, arătând că încalcă limitele revizuirii prin aceea că îi conferă unei minorități parlamentare dreptul de a desemna, în toate cazurile, candidatul la funcția de prim-ministru, fiind ignorată posibilitatea ca alte partide să formeze o majoritate în Parlament, or acest lucru periclitează însăși dreptul de vot și lipsește Guvernul de legitimitate.

Modelul semiprezidențial propus în 2011 prevedea necesitatea ca propunerea formulată de prim-ministru cu privire la numirea sau revocarea unui ministru să fie precedată de consultarea prealabilă a Președintelui. În schimb, abordarea parlamentară din 2014 a propus limitarea rolului Președintelui în numirea Guvernului: proiectul propus prevedea ca Președinte să nu poată refuza propunerea prim-ministrului de revocare și numire a unor membri ai Guvernului. Cu privire la acest aspect, Curtea Constituțională a recomandat reformularea dispozițiilor în sensul ca refuzul Președintelui să fie întemeiat pe neîndeplinirea condițiilor legale.

Un alt aspect controversat care a fost inclus în propunerea din 2014 îl constituie partajarea competenței de reprezentare a României la reuniunile instituțiilor Uniunii Europene. Astfel, s-a propus ca Președintele să reprezinte statul român la reuniunile având ca temă relațiile externe, politica de securitate comună și modificarea sau completarea tratatelor constitutive ale UE, urmând ca Guvernul să asigure reprezentarea la restul reuniunilor. Această partajare a fost criticată de Curtea Constituțională întrucât ar impune ca, în ipoteza unor reuniuni cu tematică mixtă, Președintele să fie ținut să asigure reprezentarea la anumite puncte de pe ordinea de zi, iar Guvernul la celelalte, or acest lucru ar fi inadmisibil.

De altfel, această problemă a făcut obiectul unei alte decizii²⁷ a Curții Constituționale, prin care s-a stabilit că „Președintele României participă la reuniunile Consiliului European în calitate de șef al statului[, această atribuție putând] fi delegată [...] în mod expres, primului-ministru”. În egală măsură, s-a reținut că „partajarea propusă de declarație este imposibilă în practică, având în vedere că nicio reuniune a Consiliului European nu tratează în exclusivitate probleme de politică economică, socială, bugetară în sensul reținut de declarația menționată”, făcându-se referire la declarația²⁸ adoptată de Parlament, denunțată a fi un „act esențialmente politic, fără consecințe juridice, prin care [s]-a stabilit ca «Primul-ministru să aibă

26 Decizia Curții Constituționale nr. 799 din 17 iunie 2011, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 440 din 23 iunie 2011.

27 Decizia Curții Constituționale a României nr. 683 din 27 iunie 2012 asupra conflictului juridic de natură constituțională dintre Guvern, reprezentat de primul-ministru, pe de o parte, și Președintele României, pe de altă parte, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 479 din 12 iulie 2012.

28 Declarația nr. 1/2012, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 392 din 12 iunie 2012.

precădere în a reprezenta România și a participa la procesul decizional al Consiliului European»”.

5. Concluzii

Întemeindu-se pe dispozițiile art. 2 alin. (1) din Constituție, Parlamentul României a ales să se prevaleze, într-o manieră eclectică, de prevederile tezei a II-a a alineatului amintit, ignorând norma care stabilește că „suveranitatea națională aparține poporului român, care o exercită prin organele sale reprezentative, [...] *precum și prin referendum*”. Cu toate că titularul suveranității naționale este, *de jure*, poporul român, clasa politică și-a asumat *de facto* prerogativele suverane, refuzând să dea curs voinței exprimate în cadrul referendumului din 2009, deși legea supremă îi recunoaște statutul ca instrument de exercitare a suveranității.

În opinia noastră, chestiunea trecerii la un legislativ unicameral și a reducerii numărului de parlamentari reprezintă un nod gordian peste care nu se va putea trece în cadrul unui proces de revizuire a Constituției. Cu toate acestea, succesul reformei constituționale depinde într-o foarte mare măsură de reușita unei ample reforme politice, care să înlăture fenomenul vandalismului constituțional prin care s-a împiedicat respectarea referendumului din 2009.

BIBLIOGRAFIE

Cărți și articole de specialitate:

1. Ștefan DEACONU, „Necesitatea unei schimbări constituționale și riscurile propunerii actuale de revizuire a Constituției”, *Dreptul*, nr. 8/2014
2. Bogdan DIMA, „Parlament bicameral versus parlament unicameral”, *Sfera politicii*, nr. 140/2009
3. Bogdan DIMA, „Semiprezidențialismul românesc postdecembrist”, *Sfera politicii*, nr. 139/2009
4. Cristian IONESCU, „Instituția Președintelui României în actuala arhitectură constituțională”, *Sfera politicii*, nr. 172/2012
5. Irina LONEAN, „Construirea formei de guvernare prin discurs în 2003 și 2009. Republica semiprezidențială în Constituția României”, *Sfera politicii*, nr. 172/2012
6. Ioan MURARU, Elena Simina TĂNĂSESCU, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. II, Editura C.H. Beck, București, 2013
7. Raluca Mariana NEGULESCU, „Reflecții – Semiprezidențialismul în România”, *Sfera politicii*, nr. 139/2009
8. Corneliu-Liviu POPESCU, „Referendumul consultativ privind parlamentul unicameral și reducerea numărului parlamentarilor”, *Curierul Judiciar*, nr. 10/2009
9. Giovanni SARTORI, *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*, Macmillan, 1997
10. Stephen TIERNEY, *Constitutional Referendums: The Theory and Practice of Republican Deliberation*, Oxford University Press, 2012
11. Marin VOICU, „Unele observații succinte relative la Proiectul de LEGE privind revizuirea Constituției României”, *Universul Juridic*, nr. 3/2016, revista.universuljuridic.ro

Acte normative și jurisdicționale:

12. Constituția României, actualizată și republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 767 din 31 octombrie 2003

13. Legea nr. 3/2000 privind organizarea și desfășurarea referendumului, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 84 din 24 februarie 2000, cu modificările și completările ulterioare
14. Hotărârea Curții Constituționale nr. 37/2009, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 923 din 30 decembrie 2009
15. Decizia Curții Constituționale nr. 799 din 17 iunie 2011, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 440 din 23 iunie 2011
16. Decizia Curții Constituționale a României nr. 682 din 27 iunie 2012, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 473 din 11 iulie 2012
17. Decizia Curții Constituționale a României nr. 683 din 27 iunie 2012, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 479 din 12 iulie 2012
18. Decizia Curții Constituționale a României nr. 80 din 16 februarie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 246 din 7 aprilie 2014

Social Policy and the Corporatist Design:

A Romanian Experience of Reluctant Intermingling

■ VICTOR RIZESCU

[University of Bucharest]

Abstract

The article approaches the competing corporatist discourses in pre-communist Romania from the standpoint of their relation with the process of the development of professional associations and professional chambers, itself closely connected with the elaboration of labor legislation and social policies. There emerges from this a focus on a flirtation with the corporatist design exposed by a (broadly defined) Left-liberal trend of thought, shown to grow more reluctant towards a genuine engagement with the issue precisely as it gets channeled on a path of evolution marked by a (largely complacent) accommodation with the reigning right-wing discourse of the late 1930's.

Keywords

corporatism; social policy;
professional associations;
professional chambers;
Left-liberalism

It has been long since the theory proposed by Mihail Manoilescu in *The Century of Corporatism* of 1934 was established as central to a dynamic understanding of the corporatist design of „interest representation” bearing significance beyond the historical horizon of the interwar European Right.¹ Despite the continuing relevance of such a search for delineating the broader implications of the design in question² – and the repeated reinterpretations of the relations between corporatism, fascism and general right-wing authoritarianism between the wars, always confirming the special significance of the Romanian theorist³ –, the discursive context from which the internationally influential vision emerged has not been scrutinized in a manner resembling the contextual clarification of the national roots of Manoilescu’s (equally internation-

1 Philippe C. Schmitter, „Still the Century of Corporatism?”, *The Review of Politics* 36: 1, 1974, 85-131.

2 Peter J. Williamson, *Corporatism in Perspective: an Introductory Guide to Corporatist Theory* (London: Sage Publications, 1989).

3 Antonio Costa Pinto, „Fascism, Corporatism and the Crafting of Authoritarian Institutions in Interwar European Dictatorships”, in Antonio Costa Pinto, Aristotle Kallis, eds., *Rethinking Fascism and Dictatorship in Europe* (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014), 87-117.

al) theory of economic protectionism.⁴ Vindicating the two contexts as overlapping but not coincident, the present article is part of an enterprise of the sort.

1

Alongside its deep entanglements with the traditional and the radical Right segments of the pre-communist ideological spectrum, the corporatist conception also got intertwined with the liberal and the left-wing streams of political, social and economic thought. The attitudes of rejection and of qualified acceptance from the part of the representatives of these various trends are all of importance for placing meaningfully the idea which has come to be associated with the name of Manoilescu in its Romanian discursive setting.⁵ However, there is a particular compartment of the setting invoked that displays both peculiarly strong links with the phenomenon surveyed and a spectacular condition of ideological syncretism. The field of discourse targeted here is that of the debate about the representation of professional interests, staying in plain conjunction with the searches for elaborating a local system of social protection, itself based on an appropriate framework of labor legislation. Starting to emerge alongside the gradual disappearance of traditional guilds – stretching from the Organic Statutes of 1831 to the final disbandment of these bodies by a law of 1873 – the modern professional associations (as institutions of private law) and the state-sponsored professional chambers (as institutions of public law) came to be deeply intermingled with the process of the emergence and continuous redefinition of local social policies (inaugurated in the 1880's).

Corporatism and syndicalism – the latter one most often understood, in Romania, as a synonym for trade unionism – stood as the main intellectual organizing devices of the relation between the expanding welter of professional organizations and the system of labor policies. The trade union movement was shaped at the turn of the XIXth to the XXth century in strong intercourse with the emerging socialist trend, benefiting from a very low degree of autonomy towards the latter and coming to act, over the interwar decades, as a virtual battleground for the contest between social democracy and communism. The tradition of historical interpretation in the field established under the communist regime and pointing to syndicalism as the only genuine expression of structured professional interests has basically been maintained by the works devoted to the subject in post-communist times (a tendency nurtured, otherwise, by the general confusion surrounding for long all topics of inquiry bearing a recognizable Leftist stamp). Partly as a result of this, the corporatist view has continued to be retrospectively located firmly within the area of right-wing politics, being moreover seen as confined to the pleading of Manoilescu and to the scattered Iron Guard relevant pronouncements.

A focus on the journal *Politica socială* – issued under this title from 1934 to 1942, in continuation to a first series entitled *Munca*, of 1933 – is highly appropriate for clarifying the above-mentioned compounded nature of the ideological devices acting as driving forces behind the development of social policies in Romania. For the same reasons, it can help us to delineate the role played by the corporatist idea – with its intrinsic right-wing leanings – as part of the interwar debate on social reform predicated on the notion of professional representation. The two periodicals were published under the directorship of D. R. Ioanițescu (sometimes indicated as

4 Joseph L. Love, *Crafting the Third World. Theorizing Underdevelopment in Rumania and Brasil* (Stanford: Stanford University Press, 1996), 71-98.

5 Victor Rizescu, „Developmental Ideology or Regenerative Nationalism? Competing Strands of the Romanian Right before World War II”, part I: „Corporatism between Liberalism and the Right”, *Revista istorică* 25: 5-6, 2014, 557-592.

the most significant representative of the field in the interwar period⁶) and meant to develop the legacy of his tenures as minister of Labor held in National-Peasant cabinets between June 1932 and November 1933 (having as their main accomplishment the unification of the systems of labor legislation from the Old Kingdom – already extended to Bessarabia in 1919 –, Transylvania and Bukovina, in 1933). They also bear the mark of his longer engagement with the domain, which included – alongside the parliamentary activity inaugurated in 1919 – his participation to the very creation of the same Ministry of Labor in 1920 (himself functioning then as a secretary general of the institution, with Grigore Trancu-Iași as a minister),⁷ his contribution to the celebrations marking the consummation of the first decade of social policies with solid institutional foundations in Romania, in 1930,⁸ as well as his later conversion to supporting the nationalist discourse of the Romanian Front (led by Alexandru Vaida-Voevod, initiated by him as a splinter of the National-Peasant Party in 1935 and joined by Ioanițescu from the beginning, after having People's Party, National Party and National-Peasant Party affiliations over the previous period).

When cast into this last ideological embodiment, the dedication of Ioanițescu to promoting social reform was absorbed into the echelons of what an inspired historian called the „bourgeois fascism” of interwar Romania,⁹ being turned into a sustained concern for the „Romanianization” of the economy on the basis of *numerus valachicus* principles, nevertheless staunchly reluctant to embrace the revolutionary temper of full blown fascist theory and politics. A collection of articles from *Politica socială* published in 1938 clearly documents this type of discourse adopted by the former minister of Labor,¹⁰ in conjunction with a work with the same character and orientation coming at the same juncture from his son and close collaborator D. Ioanițescu-Dere.¹¹ This general evolution of the periodical has to taken as a framework for examining, in the following, the way it related to the corporatist idea.

2

The topic makes its first appearance in the pages of the journal in February 1934 with an article by V. M. Ioachim, an author with a firm background in the field of professional representation, that had previously engaged, in the immediate post-war period, with the problem of re-tailoring the institution of the Chambers of Commerce and Industry (functioning since 1864) to the requirements of Greater Romania¹² and then, over the 1920's, with the one of fashioning, alongside them, the envisioned Chambers of Labor¹³ (eventually introduced in 1932, after a failed attempt in 1927). Targeted at dissociating between the „economic” and the „social” meanings of the notion of corporatism – as part of a brief general perspective

6 Ilie Marinescu, *Politica socială interbelică în România. Relațiile dintre muncă și capital* (București: Ed. Tehnică), 1995, 226-239.

7 D. R. Ioanițescu, *Charta muncii*, vol. 1: *Contractul colectiv. Organizarea internațională a muncii. Fazele contractului de muncă* (București: Tipografia „Cultura”), 1920.

8 Idem, *Charta muncii*, vol. 2: *Renașterea meseriilor. Istoric-legislație-corporații-revendicări* (București: Tipografia „Reforma Socială”, n. d. [1930]); Idem, „Partidele politice și politica socială”, in G. Tașcă et al., *Un deceniu de politică socială românească* (București: n. p., 1930), 49-75.

9 Nicholas M. Nagy-Talavera, *The Green Shirts and the Others. A History of Fascism in Hungary and Romania* (Stanford: Hoover Institution Press, 1970), 345-376.

10 D. R. Ioanițescu, *În slujba socialului*, (București: Tipografia A-B-C, 1938).

11 D. Ioanițescu-Dere, *Preocupări sociale* (București: Tipografia A-B-C, 1938).

12 V. M. Ioachim, *Reorganizarea camerelor de comerț și industrie din Vechiul Regat și din noile teritorii* (București: Tipografia „Hașdeu”, 1920).

13 Idem, *Camerele de muncă și asigurările sociale*, (București: Institutul de Arte Grafice „Tiparul Românesc”, 1926).

over its long-term historical evolution – and acknowledging that „recently the importance of professional associations has grown considerably”, the intervention takes account that „corporations are now envisioned to be integrated into the very body of the state, as forces guiding the economic and political life of the nation”.¹⁴ Later articles in the same series make clear that „modern economic corporatism is predicated on the demand of deep involvement of the state in economy on a permanent basis”, something which is not a system to be accepted when „extending beyond certain limits”. In its turn, „political corporatism” – usually understood, in the fashion of Manoilescu, as belonging to the „integral” variety –, requires „the bodies giving representation to the nation to be exclusively the emanations of corporations”, a vision staying at odds with the stark reality that „the specific, and often opposed interests of all [social] categories cannot be harmonized by the means of professional representation alone”.¹⁵

After rejecting, thus, both the economic interventionist implications of the doctrine – as it currently featured in the rising right-wing discourse of the time – and the design of guild-based parliamentarianism exposed by the „hard” promoters of it, Ioachim then offers his pleading for a modest interpretation of the same view, advanced under the label of „social corporatism”. This is understood as an arrangement amounting to nothing more than „the effective collaboration between the state and the professional associations of a public and a private nature”, able to allow the „parliament and the governments to maintain a direct contact with the masses, by using the professional organizations as agents of mediation without succumbing to a domination from their part” and likely to be constructed by simply broadening upon the system of special representation of the professional chambers in the parliament, already in place by virtue of the article 70 of the 1923 constitution.¹⁶ The benefits of such a choice are described vaguely as resting on the fact of allowing Romania to join the general world stream of evolution leading the „democracy of the individualist sort towards a new form, with the character of a solidarist democracy”.¹⁷ Over the same period, Ioachim gives in the journal a strictly descriptive presentation of the Italian fascist type of corporatist theory and practice,¹⁸ in order to come then with a negative evaluation of that system when contrasting it to Manoilescu’s view of integral corporatism. The latter author is invoked as an authority for the sake of underscoring that „one cannot speak about a genuine corporatism functioning at present in Italy”, but this only comes as a preamble for arguing that, in fact, the doctrine „is more likely to develop in a state with a democratic structure”.¹⁹

The main book of Manoilescu on the subject is reviewed at length by the authorized voice of *Politica socială* in a series of four articles issued in March 1935. The reader is confronted here with a slight change of emphasis, by comparison to the interventions covered above. The analysis is drawn towards the conclusion that „the corporatist [...] idea must be supported”, which is advocated by pointing to the „brilliant work” under review as to an „important contribution to political and economic science on a world scale”.²⁰ Such an evaluation is not impaired by

14 Idem, „Corporatism economic și corporatism social. Evoluția corporatismului”, *Politica socială* 2: 6, February 24, 1934, 2.

15 Idem, „Corporatism economic și politic”, *Politica socială* 2: 7, March 3, 1934, 2.

16 Idem, „Corporatism social”, *Politica socială* 2: 8, March 10, 1934, 2.

17 Idem, „Foloasele corporatismului social”, *Politica socială* 2: 9, March 17, 1934, 2.

18 Idem, „Noua ideologie corporatistă italiană”, I, *Politica socială* 2: 22, June 9, 1934, 1; Idem, „Noua ideologie corporatistă italiană”, II, *Politica socială* 2: 23, June 16, 1934, 1.

19 Idem, „Corporatismul italian față cu corporatismul integral”, *Politica socială* 2: 24, June 23, 1934, 1.

20 Idem, „Secolul corporatismului. Pe marginea unei cărți”, IV, *Politica socială* 3: 64, March 30, 1935, 1.

the fact that, otherwise, Manoiilescu „gives expression to his long-standing conviction that the state has the obligation to take a deep involvement in the organization of national economy”.²¹ As to the comparison with the Italian case, it is now acknowledged that, „in light of how he understands the way the representatives of the corporations are to be elected, [Manoiilescu’s ideas] do not differ very much [...] from the system actually functioning in Italy” (characterized by the fact that the leaders of the corporations are nominated by the head of the government).²² Even after taking such a turn of the argumentation, Ioachim is still able to delineate cautiously the „limits of corporatism” in an article of December 1935, maintaining now that the design is faced with „considerable obstacles of both a psychological and a material nature, which induce us into thinking that this is not the shape that state institutions will take in the near future”, and stating moreover that „there are limitations which have to be observed if we are to disentangle from the corporatist doctrine the valuable components with real chances of being put into practice”. In spite of his earlier half-way approval of Manoiilescu and Italian fascism, covered above, the author is thus keen to underline that a Romanian corporatist enterprise must be conducted such as to protect „the idea of private property and the spirit of individual initiative”, while also allowing „the highest public authority to rest in the state, as a political organ over and above the corporations” and refraining from placing interdictions on the circulation of different „philosophical, economic and social creeds”.²³

This appears to be the last attempt of *Politica socială* to take a meaningful critical engagement with the corporatist idea. The subject would reappear in the pages of the periodical only at the beginning of 1938, in the guise of a contextual accommodation with the political regime of Carolism and with its corresponding official discourse. The issue of the professional associations is now rehearsed here in light of the corporatist trappings of the February constitution,²⁴ together with the larger prospects of an economy patterned on the same ideas.²⁵ As part of the complacent advocacy, there are given enthusiastic descriptions of the fascist or semi-fascist corporatist experiments underway in Italy²⁶ and Portugal,²⁷ and even a fresh look at the promising turn taken by the organization of professional bodies and by the policies of labor in France.²⁸ In line with this accommodating discourse of the journal, D. R. Ioanițescu himself would then set forth to tailor his view of professional representation shaped in the 1920’s to the principles governing the Carolist projected „law of the guilds” of 1939.²⁹ Still later, he would proceed to take account in the same fashion of the legal vision in the field of the

21 Idem, „Secolul corporatismului. Pe marginea unei cărți”, II, *Politica socială* 3: 62, March 17, 1935, 4.

22 Idem, „Secolul corporatismului. Pe marginea unei cărți”, III, *Politica socială* 3: 63, March 23, 1935, 1.

23 Idem, „Limitele corporatismului”, *Politica socială* 3: 92, December 7, 1935, 1.

24 Stere I. Ionescu, „Noua constituție și asociațiunile profesionale”, *Politica socială* 5: 146, March 1, 1938, 1; G. N. Dulcu, „Noua constituție și asociațiile profesionale”, *Politica socială* 5: 151, April 24, 1938, 1.

25 Mircea Nuțescu, „Economia corporativă. Principii și realizări”, *Politica socială* 5: 154, May 22, 1938, 1-2.

26 Idem, „Sistemul corporatist în Italia”, *Politica socială* 5: 144, February 1, 1938, 1-2.

27 Idem, „Dictatura corporativă. Aspecte din viața corporativă portugheză”, *Politica socială* 5: 151, April 24, 1938, 1.

28 Petre Corcoveanu-Balș, „Organizarea corporațiilor de meseriași în Franța”, *Politica socială* 5: 156, June 5, 1938, 1, 3.

29 D. R. Ioanițescu (*Regimul breslelor*, București, Tipografia A-B-C, 1940).

National Legionary State,³⁰ before attempting to cope, in 1945, with the communist conception of syndicalism.³¹

3

A 1934 article in *Politica socială* tries – inconclusively and without managing to inaugurate a sustained line of the sort – to clarify the ideological orientation of the publishing enterprise as resting on a synthesis between the liberal and the socialist traditions.³² The pleading has overtones meaningfully resembling those of the „liberal socialist” experiment taken in 1923 by the journal *Dreptatea socială* under the directorship of Dumitru Drăghicescu, that has been recovered as the most significant local manifestation of the early XXth century socially minded liberalism pertaining to the world-wide pedigree of Keynesianism and of the welfare state vision.³³ In February 1935, Ioachim can still foster his anti-interventionist (and anti-Manoilescu) creed under the heading of a meditation on a „new social order”, rejecting Italian fascism and German national-socialism in the same package with American New Deal policies and stating that all of these political families „are keen [...] to enslave the individual to the collective interests of society”. Instead, he maintains that the collaborators of the journal, „grouped around its founder and leader, D. R. Ioanițescu, a former minister of Labor, are sustained by the belief that the social order of the future has to emerge by virtue of a synthesis between the spirit of initiative and responsibility and the spirit of social solidarity”, without destroying, thus, „the ideas of profit and private property which are the two driving forces of progress”.³⁴ This statement of a vague variety of the liberal-socialist vision seems to glimmer also in an earlier article by Ioachim on „Christianity and the social order”,³⁵ that can easily recall to us Drăghicescu’s strivings to integrate Christian thinking into his theoretical construction dedicated to the ideal of well-pondered social justice.³⁶

The works of Ioanițescu elaborated before adopting the Romanian Front position do not exactly open themselves to such an interpretation. Still, one can occasionally encounter characterizations of his political stance that resonate with this vision of ideological harmonization, as for example in a (however encomiastic and bombastic) article dedicated to his activity and published in *Munca* in 1933.³⁷ Some contemporary ideological utterances defining themselves – unlike the contributions of *Munca* and *Politica socială* – as firmly belonging to the National-Peasant fold seem to support the supposition that a discourse of the kind featured within the party over the period (the articles of the short-lived journal *Progresul social*

30 Idem, *Protecția muncii naționale. Istoric. Legiuirile regimului legionar* (București: Tipografia A-B-C, 1941).

31 Idem, *Istoricul organizării sindicale din România. Codul sindicalismului român, 1921. Noul cod al sindicalismului român, 1945* (București: Tipografia Remus Cioflec, 1945).

32 C. Dumitrescu, „Între liberalism și socialism”, *Politica socială* 2: 12, April 7, 1934, 1.

33 Victor Rizescu, *Ideology, Nation and Modernization: Romanian Developments in Theoretical Frameworks* (București: Ed. Universității din București, 2013), 243-250; Idem, „The Nation of the Westernizers: Mainstream and Minority Varieties of Romanian Liberalism”, *Revista istorică* 24: 5-6, 2013, 405-426.

34 V. M. Ioachim, „În slujba unei noi ordini sociale”, *Politica socială* 3: 59, February 23, 1935, 13.

35 Idem, „Creștinismul și ordinea socială”, *Politica socială* 2: 51, December 29, 1934, 3.

36 Dumitru Drăghicescu, *Creștinism și democrație* (București: Tipografia Ziarului „Voința Națională”, 1909); Idem, *La nouvelle cite de Dieu* (Paris: Marcelle Lesage, 1929).

37 (unsigned) „Armonia claselor sociale. Capitalul, munca și partidele politice unite au stabilit pacea sufletească a muncitorimii. Opera prodigioasă a domnului D. R. Ioanițescu”, *Munca* 1: 9, April 23, 1933, 1, 3.

of 1932 are good cases in point³⁸). Otherwise, Ioachim's modest interpretation of corporatism, summarized above,³⁹ emerges as closely resembling other proposals for wisely calibrating the demand of professional representation to the universal requirements of party-based parliamentarianism, in continuation to the existing constitutional provisions. A view of the kind is advanced in the works of the influential specialist in labor legislation Marco I. Barasch.⁴⁰ Participating alongside Ioanițescu to the 1930 celebration of the Ministry of Labor already mentioned,⁴¹ this one entrenched his conception in a legal philosophy already clarified in his 1923 Paris doctoral dissertation⁴² and betraying the inspiration of a liberal-socialist synthesis that can itself be related to the vision of Drăghicescu.⁴³ There are good reasons to argue, therefore, that the (undeniably unaccomplished) corporatist conception advanced in *Politica socială* in 1934-1935 can be traced back to the local version of the Left-liberal discourse, enjoying thus the same status as the branches of corporatist advocacy previously chartered as part of the approach developed here and discovered as connected, in turn, to the dominant liberalism with an oligarchic cast of the Zeletinian type and to the Romanian stream of classical free-trade liberal theory.⁴⁴

In January 1935, an intervention in *Politica socială* centered upon the notion of syndicalism can still greet friendly the first issue of a journal with a related focus entitled *Munca. Revistă de doctrină și orientare sindicală*, having a social-democratic orientation, headed by Ioan I. Mirescu and meant to offer guidance to trade union activism in the country⁴⁵ (while also taking a harsh critical stance on corporatist ideas⁴⁶). In June of the same year, Ioanițescu-Dere takes a new departure in terms of the discourse on social reform advanced by the periodical by invoking as a model the patterns of the „organization of national labor” in Nazi Germany.⁴⁷ Shortly thereafter, the obsolescence of democracy is contrasted by an author to the promises of fascism and dictatorship,⁴⁸ in a manner slightly contradictory to a later article by D. R. Ioanițescu meant to vindicate the genuine democratic character of right-wing nationalist parties, by opposition to the falsification of democratic creeds within the stream of the Left.⁴⁹ All throughout this very abrupt process of ideological refashioning, the all-pervading topic of the „protection of national labor” acts as the privileged engine of discursive transformation. Making its appearance during the spring of 1935,⁵⁰ it is rapidly embraced by the notorious anti-Semitic publicist

38 Ștefan Mihăiescu, „Rostul nostru”, *Progresul social* 1: 1, March 20, 1932, 1-3.

39 Ioachim, „Corporatismul social”.

40 Marco I. Barasch, *Camerele profesionale în organizarea statului modern* (București: „Cartea Românească”, 1935).

41 Idem, „Legislația muncii în cadrul politicii sociale”, in G. Tașcă et al., *Un deceniu de politică socială românească* (București: n. p., 1930), 208-227.

42 Idem, *Le socialisme juridique et son influence sur l'évolution du droit civil en France à la fin du XIXe siècle et au XXe siècle* (Paris: Les Presses Universitaires de France, 1923).

43 Dumitru Drăghicescu, *L'Idéal créateur: essai psycho-sociologique sur l'évolution sociale* (Paris: Félix Alcan, 1914).

44 Răzescu, „The Nation of the Westernizers”; Idem, „Developmental Ideology or Regenerative Nationalism?”.

45 H. Pas, „Politica socială și sindicalismul”, *Politica socială* 3: 55, January 26, 1935, 1.

46 Alexandru Frangopol, *Contra corporatismului* (răspuns d-lui profesor M. Manoilescu) (București: n. p., 1935), issued from within the circle of Mirescu's journal.

47 D. Ioanițescu-Dere, „Organizarea muncii naționale în Germania. Conducătorul (Führer-ul) și bărbații de încredere”, *Politica socială* 3: 75, June 22, 1935, 1, 3.

48 G. Dulca, „Democrație, fascism, dictatură”, *Politica socială* 3: 88, November 7, 1935, 3.

49 D. R. Ioanițescu, „Dreapta' și 'stânga'”, *Politica socială* 4: 104, May 1, 1936, 1.

50 G. Dulca, „Protecția muncii naționale”, *Politica socială* 3: 67, April 20, 1935, 3.

N. Porsena with utmost dedication.⁵¹ The reluctant flirtation of *Politica socială* with the corporatist idea gets silenced hand in hand with its gradual adjustment to the nationalist predicament. This can be invoked as a proof for the incongruence between the defining vision of social reform assumed by the periodical and the quintessentially right-wing corporatist notion of structuring economy, society and politics on the basis on vertical lines of solidarity. It can also suggest, nevertheless, that, as much as it existed, the concern of Ioanițescu's journal for the virtues of corporatism was driven by ideological motives different from those of the nationalist Right.

BIBLIOGRAPHY

- BARASCH, Marco I., *Le socialisme juridique et son influence sur l'évolution du droit civil en France à la fin du XIXe siècle et au XXe siècle*, Paris, Les Presses Universitaires de France, 1923.
- BARASCH, Marco I., *Camerele profesionale în organizarea statului modern*, București, „Cartea Românească”, 1935.
- COSTA-PINTO, Antonio, „Fascism, Corporatism and the Crafting of Authoritarian Institutions in Interwar European Dictatorships”, in Antonio Costa Pinto, Aristotle Kallis, eds., *Rethinking Fascism and Dictatorship in Europe*, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2014, 87-117.
- DRĂGHICESCU, Dumitru, *Creștinism și democrație*, București, Tipografia Ziarului „Voința Națională”, 1909.
- DRĂGHICESCU, Dumitru, *L' Idéal créateur: essai psycho-sociologique sur l' évolution sociale*, Paris, Félix Alcan, 1914.
- DRĂGHICESCU, Dumitru, *La nouvelle cite de Dieu*, Paris, Marcelle Lesage, 1929.
- FRANGOPOL, Alexandru, *Contra corporatismului (răspuns d-lui profesor M. Manoilescu)*, București, n. p., 1935.
- IOACHIM, V. M., *Reorganizarea camerelor de comerț și industrie din Vechiul Regat și din noile teritorii*, București, Tipografia „Hașdeu”, 1920.
- IOACHIM, V. M., *Camerele de muncă și asigurările sociale*, București, Institutul de Arte Grafice „Tiparul Românesc”, 1926.
- IOANIȚESCU, D. R., *Charta muncii*, vol. 1: *Contractul colectiv. Organizarea internațională a muncii. Fazele contractului de muncă*, București, Tipografia „Cultura”, 1920.
- IOANIȚESCU, D. R., *Charta muncii*, vol. 2: *Renașterea meseriilor. Istoric-legislație-corporații-revendicări*, București, Tipografia „Reforma Socială”, n. d. [1930].
- IOANIȚESCU, D. R., *În slujba socialului*, București, Tipografia A-B-C, 1938.
- IOANIȚESCU, D. R., *Regimul breslelor*, București, Tipografia A-B-C, 1940.
- IOANIȚESCU, D. R., *Protecția muncii naționale. Istoric. Legiuirile regimului legionar*, București, Tipografia A-B-C, 1941.
- IOANIȚESCU, D. R., *Istoricul organizării sindicale din România. Codul sindicalismului român, 1921. Noul cod al sindicalismului român, 1945*, București, Tipografia Remus Cioflec, 1945.
- IOANIȚESCU-DERE, D., *Preocupări sociale*, București, Tipografia A-B-C, 1938.
- LOVE, Joseph L., *Crafting the Third World. Theorizing Underdevelopment in Rumania and Brasil*, Stanford, Stanford University Press, 1996.
- MARINESCU, Ilie, *Politica socială interbelică în România. Relațiile dintre muncă și capital*, București, Ed. Tehnică, 1995.

51 N. Porsena, „Români și străini”, *Politica socială* 3: 78, July 20, 1935, 1; Idem, „Aplicarea proporției”, *Politica socială* 3: 81, August 1, 1935, 1; Idem, „Norma etnică”, *Politica socială* 3: 82, September 14, 1935, 2; Idem, „Cota minoritarilor”, *Politica socială* 3: 83, October 3, 1935, 1; Idem, „Românizarea profesiilor libere”, *Politica socială* 3: 84, October 10, 1935, 1; Idem, „Asimilarea etnică”, *Politica socială* 3: 92, December 7, 1935, 1.

Munca, 1933.

NAGY-TALAVERA, Nicholas M., *The Green Shirts and the Others. A History of Fascism in Hungary and Romania*, Stanford, Hoover Institution Press, 1970.

Politica socială, 1934-1938.

Progresul social, 1932.

RIZESCU, Victor, *Ideology, Nation and Modernization: Romanian Developments in Theoretical Frameworks*, București, Ed. Universității din București, 2013.

RIZESCU, Victor, „The Nation of the Westernizers: Mainstream and Minority Varieties of Romanian Liberalism”, *Revista istorică* 24: 5-6, 2013, 405-426.

RIZESCU, Victor, „Developmental Ideology or Regenerative Nationalism? Competing Strands of the Romanian Right before World War II”, part I: „Corporatism between Liberalism and the Right”, *Revista istorică* 25: 5-6, 2014, 557-592.

SCHMITTER, Philippe C., „Still the Century of Corporatism?”, *The Review of Politics* 36: 1, 1974, 85-131.

TAȘCĂ, G. et al., *Un deceniu de politică socială românească*, București, n. p., 1930.

WILLIAMSON, Peter J., *Corporatism in Perspective: an Introductory Guide to Corporatist Theory*, London, Sage Publications, 1989.

The process of political reconciliation in the former Yugoslavia

■ RADENKO ŠČEKIĆ

[University of Montenegro]

Abstract

The paper deals with political hate speech in the media in the former Yugoslavia, with a special focus on Montenegro. The smallest of all ex-Yugoslav republics, Montenegro has gone through turbulent times of political conflicts, wars and economic problems. After years of conflicts with the authorities in Belgrade, it was able to regain her independence and improve relations with its neighbors. After several missed opportunities for dialogue and cooperation and after ignoring global changes, neighbors have turned to a shared future. Reintegration of the Western Balkan countries into the international organization should be a political, economic and social priority for the region, focusing on similarities and neglecting their differences.

Keywords

Politics; hate speech; nationalism; the Western Balkan; media; reconciliation

1. Introduction

Politics is a complex and multidimensional activity and it is in unbreakable connection with the struggle for power, establishing and maintaining. The power is undeniable imposition of will on behalf of the community, the state. In the present time it is difficult to clearly delineate where information stops and where it starts persuasive activity, because the informative and publicity activities in the modern age are often in symbiosis. Talking about a political problem, as well as media information about an event, regardless of the intent, effect on humans and to some degree shapes their attitude toward political reality.¹ Propaganda represents the kind of communication that is performed to convincing the message recipient. The ultimate goal of political propaganda is to induce individuals directly or indirectly to participate in political activities of a certain political entity, in a manner and to the extent

1 „Communication is the basis of all social and cultural processes, and media in various ways, changing forms of communication” – Friedrich Krotz, „A concept with which to grasp media and societal change”, *Mediatization: Concept, changes, consequences* (2009): 21-40.

determined by the very political subject.² The power is a means of authority in politics, where the carrier of authority concretizes power and affixes it by activation of power jurisdiction. Power is the ability to influence the behavior of other members of society. The authorities must be powerful and legitimate, be accepted as justified. Politics as a practical activity deals with regulating the relations among people that they realized their wishes, needs and interests. The previous electoral practice often shows a tendency that the creators of the electoral rules through legislation, through legal means, modify or manipulate the will of citizens. Changing social values as a result of the shocking events, the breakup of the Yugoslav federation, civil war, hyperinflation and rising crime, has been a fertile ground for various forms of manipulative activity. The formation of political parties of different ideological orientations, the collapse of the economy and previous social values created overall confusion in the Montenegrin public. Because, it is easiest to manipulate those who think they are at risk or that they will be potential victims of their neighbors or political opponents, so the national theme in the political discourse will be dominant, while the Montenegrin political elite as the ruling thus the opposition, it is useful. Montenegro's political legacy as one of the general characteristics had indisputable authority and the will of the ruler, whether it was personified by the secular face (the period of the church Metropolitans of the 17th to the mid 19th century), by the form of authoritarian monarch (the period of Principdom and Kingdom of half of the 19. century), or the period of communism after 1945.³

Upon coming to power, after the political changes of 1989, the new ruling Montenegrin political elite has set specific rules of the political game in an atmosphere of new-established political pluralism. Although only up to that level that the participation of other political parties in the elections was not brought into question, but a real possibility that another party won the elections and take power was very small. One of the causes of conflicts and wars in the former Yugoslavia was the fact that nationalist, or in the most cases communists who manipulated nationalism, managed to impose cult of the past in the public and thus to lead nations to turn the nation's history as a myth, to revive old hostilities and continue the ancient wars. It may be noted that yesterday's communists, supporters of the Yugoslavs idea brotherhood and unity, recognized in the previously repressed nationalism new „power“, and the field to win or maintain power. It is evident that for decades, „Tito's time, ' Tito's paths of freedom,“ the idea of brotherhood and unity, non-alignment and the like, represented a strong cohesive factor that is induced by daily propaganda in the Yugoslav public. Weakening of Tito's cult and his ideas there has clearly imposed a need for a new „magnet for the masses „ in the form of several political centers, around which by promoting ethno-nationalisms it tried to form a critical mass, homogenized strong enough to preserve or coming to power.

2 „In this way the propaganda turns into skill and the art of political action, through a deliberate attempt to alter, control or create the attitudes of individuals or groups“. Terence H. Qualter, *Propaganda and Psihological Warfare* (NY: Random House, 1962):27

3 In the book „Montenegrin themes“ Z. Andrijasevic gives a picture of governmental technologies and Montenegrins mentality and their relation to the authority of government in the late 19th and early 20th century. – Zivko Andrijasevic, *Montenegrin themes* (Podgorica:IIICG, Podgorica, 1998), 88-91. As the Prince and King Nikola loved to express his political forms by the lyrics, here it is „song“ about principle of his reign Montenegrins: „In the cramp hold Montenegrins / so gently, so skillfully / and chastise and cherish/ and you will do with them everything ... „- Radule Knezevic, *History of political culture in Montenegro* (Podgorica:CID. 1998), 274.

Statement by former high officials from Kosovo F. Hoxha from 1986 had a negative effect and response in the former Yugoslav public.⁴ This statement has launched an avalanche of protest gatherings in Kosovo, was the subject of a large number of newspaper articles, and represented a „further top up the oil on the fire“ to the already seething and tense atmosphere of the interethnic intolerance. Through the media mutual hatred was induced and increasing differences among nations.

Period of disintegration of the socialist systems reflected also on Yugoslavia, in the form of economic crisis, poor economy, rising inflation and rising nationalist tensions. Montenegro, as a spatially and numerically smallest of the six federal republics, went into the process of multi-party system, the atmosphere of populism, civil wars and hyperinflation, as the main feature of the first half of the 90s. Slobodan Milosevic expected by the Montenegrin leadership the „fourth voice“ that was necessary for him to control the decision-making in the Yugoslav federation (Serbia had one vote, plus one of each of its two provinces, along with Montenegro it was four, like all other republics together- so he could block any decision on the federal level of Yugoslavia).

Propaganda represents the kind of communication that is performed to persuade recipients of messages. In the war environment, in an atmosphere of growing national passion, the territory of Montenegro clearly not escaped the wave of war propaganda, media preparation, support and justification for the war. However, Montenegro has demonstrated the certain specificity, because on the territory of the republic there were no real armed conflicts, except for occasional incident situations. Armed conflicts in southern Herzegovina, Dubrovnik and Banija area, where participated mobilized soldiers from Montenegro, induced in the Montenegrin public psychosis of xenophobia and nationalism of all kinds. It was followed by an adequate propaganda preparation and aggressive war propaganda.

2. The decade of the media hate speech

2.1. War by means of words and pictures

Armed conflicts in Croatian territory were reflected in the political life in Montenegro. During a rally in support of the Serbs in Croatia, held on 2 October 1990 in the former Titograd city, thousands of people were chanting: „Yugoslavia, Yugoslavia“, „We will kill Tudjman,“ „Serbia, Serbia“, „We will kill the Ustashes“. Statements by senior federal officials (B. Kostic) have pointed to the idea of change of previous republican borders. The deputy leader of the ruling DPS, S. Marovic causes of the Yugoslav crisis seen in the „continuity of aggressive imperialist Catholicism“. In 1st October 1991, after media preparation and an incident on the Montenegrin-Croatian border, the Yugoslav People's army (JNA), according to official media, „has moved from passive defense to offensive action“, and as those days specified newspaper „Pobjeda“, „started to hail Ustasha's positions with artillery tools“. On 30 September 1991, the JNA command in Kumbor place in Montenegro announced a naval blockade of Dubrovnik. Exactly one year later, on October 1, 1992 in Geneva, an agreement was reached that the FRY Army withdraws from Prevlaka peninsula. The official balance of the Dubrovnik operations, according to official data, was 165 killed soldiers from Montenegro. B. Kostic, former vice

⁴ F. Hoxha then said: „There are individual cases of rape in Kosovo. I think the private cafes in Kosovo should be allowed to bring, to employ women from other parts of Yugoslavia. Then these individuals, who rape women of other nationalities, could brutalize on such places“. – Nebojša Popov, *Serbian Side of War (Srpska strana rata)*. (Belgrade: B92, 2002), 210.

president of the SFRY Presidency, speaking on the character of the Dubrovnik operations, pointed out that the Montenegrin soldiers were doing preventive work in the area around Dubrovnik in defense of the JNA and Montenegro and to prevent any spillover of the conflict in the area of Boka bay. So even then the Montenegrin political leadership has not been immune to the events at the Dubrovnik battlefield.

The old rule is that the war first hurt truth. So immediately after the start of the siege of Dubrovnik, its Mayor P. Poljanec in 12 October 1991 told the TV cameras that on the city fell as many as 15,000 grenades. That news went around and upset the world. The shelling of Dubrovnik excited much of the world public, especially since the city was under the protection of UNESCO. Sharpening of the complex political situation, primarily induced Serbo-Croatian tensions and conflicts, was contributed by members of other religions and nationalities. They used cultural and religious events held in Montenegro for the dissemination of hate speech and thereby contribute to the deepening of the atmosphere of mistrust extremely suitable for various forms of manipulation and propaganda. Having regard to the war on the borders of Montenegro and the fact that it represented a small political and economic system that is impossible to put in isolation outside the context of economic, political and war events in the wider area of Yugoslavia, it is necessary to present in basic lines propaganda activity in an environment that is to spread also on the territory of Montenegro.

Political propaganda in the war differed from that in peace. The media then highlight the stories of victims and culprits, of „them“ and „us“, and the images are becoming bloodier and crueler. The language and images become more emotional in order to awaken reaction. In these tragic events of the civil war the media of all parties involved have raced in hate speech and raising tensions. Propagandists apply stereotypes; manipulate emotions, and the myths associated with the past and present, wanting time to convince people that the created stories are part of their history. By the hate speech in the media they influenced the creation of general psychology, dominant opinion that it is necessary for the functioning of the desired political system. In the media it was broadcasted comments full of insults, and the ruling circles of this or that side, and even entire nations, without gaps proclaimed as Chetniks or Ustashas or Jihadists, genocide etc.⁵ Hate speech used also the wrong pronunciation of the name of opponents or giving the names that members of other nations considered abusive and inappropriate (such as „Shiptari“ for the Albanians, „Balijs“, „Mujahedin“, „Poturice“ or „Turks“ for the Bosnian Muslims, „Viennese stable boys“ for Slovenes, „Serbo-Chetniks“, „Chetniks“, „Byzantines“ for the Serbs and the like.)

Beginning the conflict in the former Yugoslavia engrossed hitherto unseen international media attention. It seems that the Balkans region has become an experimental ground for trying out different media manipulations that have attained the desired results, combined with insufficient information flows and finesse to elaborate various propaganda techniques. Journalist P. Brock in the American quarterly „Foreign Policy“ writes about reporting of the Western press on the events in

5 „Asked why his newspaper called Croats „Ustashas“, one of the editors of the Bosnian „Ljiljan“ N. Latic said: „I had to do something to guide my people to wage war and think with their own head.“ There were various other extremist publications, such as „Zmaj od Bosne“ in Tuzla, and the weekly „Bosnjak“ which called for revenge against the Serbs and to a lesser extent against Croats. „Every Muslim should have his own Serb to execute him“, wrote Z. Ključanin. Zenica Committee of the Islamic Religious Community printed its own Manual of Islamic fighter, which was signed by Halil Mehic and Hasan Makić, concluding that it was to the military command to decide whether it is more useful and more in the interests of our stuff to release, exchange or liquidate enemy prisoners“. – Kemal, Kurspahić, *Zločin u 19 i 30: Balkanski mediji u ratu i u miru*, (Beograd: DanGraf, 2003), 109.

the Balkans, falsification of facts, unilateral commenting, on the great ignorance of things and concludes that the world's journalism in the Balkans has collapsed. In Western media, S.Milosevic was characterized as butcher of the Balkans, the Balkan Hitler, and Saddam Hussein of Europe. During the Croatian-Muslim conflict in Bosnia, F.Tudjman was described as an apprentice of Butcher of the Balkans, overt racists and anti-Semites, despicable villain.⁶ It was noticeable recourse to kind of spiritual violence against the values of the past.

2.2 Media sensationalism and media construction

The power of the media and their abuse was visible during the events in the Balkans. Drawing attention to social problems or seeking refuge from the burden of everyday worries and the desire to find in their life a certain value and meaning, people turn to the media. Publicity as a measure of gaining public attention has the function of directing the public to certain opinions, views, courts and issues which are current. A sensation is deliberately and intentionally provoked the reaction of the public, disclosure of incomplete or unverified but intriguing information. Media manipulation is an aspect of public relations in which participants create false arguments that contribute to their interest. The scandal and the low quality of the media supply are largely based on the growth in the media industry, as goods, which is easier to sell. Political sensationalism represents a negative phenomenon, when in the absence of real information media themselves create certain unverified stories and themes. Thus, the media have become a kind of resources in political games.

The media is indicated as a mean of communication provided by spreading messages from the sender to the recipient. The media therefore has the function of an intermediary, transferring messages and information. Mass media have created the possibility of immediate communication between any two points of the globe – the global village, the famous metaphor of Marshall McLuhan.⁷ The assumption that the media are responsible to the public and that the general interest is their underlying motive of existence and work, starts from basically utopian vision of mankind where it clearly known what is good and what is not. It is true that in such a conception of things should always be the first.⁸

Public opinion is very fluid, subject to change, control and manipulation of political and economic power centers. In the formation of public opinion particularly important role have the mass media. During their historical development the media was followed by, depending on social circumstances but more or less constantly present tendency of political structure to achieve a monopoly, and therefore the impact on the message and on the public. Media manipulation is an aspect of public relations in which participants create false arguments that contribute to their interest. Such tactics may involve the use of logical errors and intentional propaganda techniques. Most methods to manipulate by the mass media are the types

6 „The one chauvinism „fed“ the other in an atmosphere of growing nationalism and evoking memories of the past. The expansion of the heroes in times of crisis and war manifested through attempts to themes of war in former Yugoslavia exposed also with language of comics” – Ivan čolović, *Politika simbola*, (Beograd:B92, 1997), 62.

7 „The relatively low level of concentration when watching a TV program seeks to replace by sound, via announcement of characteristic musical clip, melodies that are used to provide a certain level of attention, because the sound much better „holds“ the attention of images”. – Dejid Mek Kvin, *Televizija*, (Beograd: Clio, 2000), 20.

8 „On the other hand, the practice has long been shown that in the basis of human actions are interests. They are primarily individual, group and only then common, general social”. – Rade Veljanovski, *Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu*, (Beograd: FPN,2011), 406.

of distractions, which are based on the assumption that the public has a limited attention span. The content of the regulations and principles of media ethics clearly indicate that sensationalism is not „invention“ from our room, but also that is not unknown to people who deal with the media in our country. On the contrary, sensationalism and placing the public half-true and unverified information, often deliberately targeted – takes on a disturbing trend. There are numerous examples of creating politics affairs by the media. Distortion and extracting from the context of one's statements, unverified and deliberately placed insinuations, deliberately spun and doctored numbers and statistics surveys, and other allied relations in political circles, scandals and love affairs, placed at a particular time and in a certain way, deliberately packed for public but rarely approved – anyhow on some way have influence to the formation of political opinion. Political sensationalism represents a negative phenomenon, when in the absence of real information media themselves create certain unverified stories and themes.⁹

The role of modern media in the creation of daily politics is enormous. This approach to reality, which includes the relationship with the media and their role, he sublimated into several theses. Technology was perhaps speed things up but did not change human nature. Many domains of human activity are imbued with ethical issues today.¹⁰ Since public opinion is becoming subject to the inspections, it is increasingly moving away from what it should be – the result of confrontation of arguments, illuminated correct information that always appears then when knowledge eliminate ignorance.¹¹

After the war events, it is approached to developing of new media in ex-Yugoslavia area. The media were used as a means of directing the desired policy, to control and attract voters in the elections, to create or suppress political and economic affairs. Sensationalism, political spectacle, media design and manipulation – are becoming appearing in all new states of the Balkans. By the establishment of new TV stations, the spread of the Internet and social networks, it is established the communication between the opposed peoples and reconnect broken relations.

3. Conclusion – a decade of reconciliation and peace

After the political changes in Serbia in 2000, the whole region will go through the next decade of reconciliation. Under pressure of Western influences, there are established bilateral contacts, broken relations, unobstructed circulation of citizens and goods. Through a series of conferences, common declaration about reconciliation, public outspoken apologies, they begin the way of progress. Region emerged from the war rhetoric and media hate speech. The attractiveness of European integration has become a must. Montenegro continues on the path of further process and becomes a leader in the region when it comes to the effectiveness and

9 „Thus, the media have become a kind of tool in political games against each other and are misused for political purposes. Opinions, on which the media products and the media themselves are goods like any other, are on the rise“. – David Croteau and William Hoynes, *The Business of Media, Corporate Media and the Public Interest*, (London: Pine Forge Press, 2006).

10 „This is the case with information, inter alias, whose importance in the modern society is so clear that it is not necessary to prove, because by the amount of time they are devoted by modern men, the mass media are in third place, just behind the work and sleep“. – Daniel Kornić, *Etika informisanja*, (Beograd: Clio, 1999) 7.

11 „By more frequent celebration of the importance of public opinion in the media, market has introduced the rule of the multiplicity of voices which is a logical consequence of relativism in which everything becomes valuable, which means that at the end everything worth nothing, everyone has his own truth, his taste, i.e. there comes a state of hyper subjectivity“ – Frensis Bal, *Moć medija* (Beograd: Clio, 1997), 23

efficiency of adopting standards that require commitment in the implementation and monitoring. Montenegro in June 2012 opened chapters for negotiations with the EU. Serbia has begun the process of joining the EU in January 2014, while Croatia became an EU member. Visa liberalization for the Western Balkans has progressed. Experiences related to visa liberalization for the Western Balkans shows how much can be achieved by combining rigorous conditions and meeting the special benefits linked to progress towards EU membership. In some countries involved in enlargement process the reform momentum has slowed. All of them need to focus their efforts on good governance, improving the rule of law, speeding up economic reform and improving their capacity. However, there remain many challenges. Strengthening the rule of law, especially the judiciary and the fight against organized crime and corruption is a key challenge for most countries involved in enlargement process. There have been positive changes in the field of judicial cooperation in several Western Balkan countries. There have been completed new bilateral agreements on police cooperation, especially between Serbia and Albania, on mutual legal assistance and the implementation of verdicts in criminal cases. Croatia and Serbia went a step further signing an agreement that allows each other to extradite its citizens for the purposes of criminal proceedings or enforcement of prison sentences in cases of organized crime and corruption. The Commission encourages other countries in the region to follow this example. Judicial cooperation could be further improved by introducing the possibility of extradition of citizens in all cases of serious crimes, including war crimes.¹²

Freedom of expression and freedom of the media, as an integral part of any democratic system, remains a cause for concern in many countries. In some countries the problem is political influence on media independence. During the last decade, the Western Balkans countries have made significant progress in terms of stability and regional cooperation. However, a number of issues, that are a result of the conflicts in the region, remain open and affect the internal functioning of states and their mutual relations. The European Union, together with partners in the region, works to overcome these problems from the past. Long-term reconciliation requires an investment of effort at all levels – at the level of government, the judiciary and civil society. It is also connected with resolving issues related to social problems. More recently, there has been recorded a number of positive signs. Serbian parliament adopted a declaration condemning the crime in Srebrenica, which was referred to the verdict of the International Court of Justice about Srebrenica. Non-governmental organizations have taken the initiative to establish a regional commission for truth and reconciliation. This so-called RECOM initiative is supported by the presidents of Croatia and Serbia, Montenegrin parliament and religious communities. Wider support in the region would contribute to reconciliation. The meeting of the Igman Initiative, held in May 2010 was attended by the presidents of Serbia, Bosnia and Herzegovina, Croatia and Montenegro, and it included more than 140 non-governmental organizations in order to promote and assist local and regional cooperation.¹³ The prosecution of war crimes is one of the preconditions for reconciliation. Thus Montenegro prosecuted several cases, such as: *Morinj*, *Bukovica* and *Kaluderski Laz*. And from the Croatian side, it is prosecuted the Lora case, linked to the Montenegrin captive soldiers. Regional cooperation contributes to reconciliation, good neighborly relations and creates a climate in which it is possible to solve open bilateral issues. In the Western Balkan countries, this cooperation is crucial for economic development and reconciliation.

12 The statement of the European Commission to the European Parliament – Enlargement Strategy and Main Challenges, Brussels, 9.11.2010. p. 9

13 The statement of the European Commission to the European Parliament – Enlargement Strategy and Main Challenges, Brussels, 9.11.2010. p. 10

LITERATURE

- Andrijasevic, Živko. 1999. *Nacrt za ideologiju jedne vlasti*. Bar: Conteco..
- Bal, Frensis. 1997, *Moć medija*. Beograd: Clio.
- Čolović, Ivan. 1997. *Politika simbola*. Beograd: B92.
- Croteau, David and Hoynes, William. 2006. *The Business of Media, Corporate Media and the Public Interest*, London: Pine Forge Press.
- Knežević, R. (2007). *History of political culture in Montenegro*, Podgorica: CID.
- Korni, Daniel. 1999. *Etika informisanja*, Beograd: Clio.
- Krotz, F. (2009) .*Mediatization: A concept with which to grasp media and societal change*. UK. Lundby (Eds.), *Mediatization: Concept, changes, consequences* (p. 21-40). New York: Peter Lang Publishing.
- Kurspahić, Kemal. 2003. *Zločin u 19 i 30 – Balkanski mediji u ratu i miru*. Belgrade: DanGraf.
- Mek Kvin, Dejvid. 2000. *Televizija*. Beograd: Clio.
- Popov, Nebojša. 2002 *Serbian Side of War (Srpska strana rata)*. Belgrade: B92.
- Qualter, H.T. (1962) *Propaganda and Psychological Warfare*, NY: Random House.
- The statement of the European Commission to the European Parliament – Enlargement Strategy and Main Challenges, Brussels, 9.11.2010.
- Veljanovski, Rade. 2011. *Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu*. Beograd: FPN.

Puterea mass media în societatea civilă germană

■ ALICIA-GEORGIANA ZALUPCA

[National School of Political and Administrative Studies Bucharest]

Abstract

Mass media is playing a significant role in influencing people's mind and determining the vote's preference of each single individual. Nowadays, mass media has become an essential part in setting up the public's agenda. We are living in a social media era that is being governed by Facebook and Twitter. Facebook had played a key role in Germany's society in the last year, since September 2015, by helping to increase public awareness or to collect opinions and information, and also to influence the attitude of the people towards electing the Eurosceptic political party, Alternative for Germany (AfD). The results of the regional elections in Germany from March 2016 had been strongly influenced by the party's intense activities on Facebook. It may be said that the electoral campaign of AfD had completely taken place on Facebook, a social media channel where people and the party itself dare to speak up their mind without being afraid that their opinion could be censorship. This article is about to describe the role that the social media channel, Facebook, had had in choosing AfD as main winner of the German regional elections.

Keywords

mass media; social media; Facebook;
German civil society; political party;
AfD; regional elections

Introducere

Rolul social media în politică a crescut în mod considerabil în ultima perioadă, devenind un mijloc de comunicare indispensabil pentru orice comunicator sau strateg politic. Social media oferă noi modalități de stimulare a cetățenilor pentru a se implica în viața politică, în momentul în care au loc campanii electorale, și ulterior alegeri.

Comunicarea prin social media este astfel personală, permițând politicienilor și partidelor politice să se aproprie de potențialii votanți. Politicienii comunică rapid cu alegătorii sau simpatizanții lor, sau invers, fără ca mass media să mai joace un rol intermediar. Reacțiile, feedbackul, conversațiile și toate dezbaterile sunt purtate doar în mediul online. Mesajele postate pe pagina de socializare a partidului sunt multiplicare, adică sharuite, ajungând astfel și alt gen de audiență, alta decât cea obișnuită, cu posibilitatea ca și aceasta să se transforme în viitori alegători.

Partidul eurosceptic german AfD și-a derulat o mare parte din campania electorală pentru alegerile regionale din martie 2016 pe Facebook. Astfel, prin postările de pe Facebook și datorită faptului că platforma de comunicare socială permite un răspuns în timp real și oferă posibilitatea participanților la discuții pe diferite teme să interacționeze atât de rapid, AfD a reușit să adune foarte mulți

simpatizanți, și implicit să mobilizeze oamenii să vină la vot și să câștige alegerile în Land-uri cheie din Germania.

Rolul mass media în societate

Reprezentarea mass media se produce într-un cadru foarte bine definit, limitat spațial și conceptual, și se află într-o strânsă dependență față de contextul în care apar informațiile. Termenul „*issue framing*” (încadrare) desemnează faptul că același stimul, item, argument, eveniment, aceeași idee etc., puse în cadre de referință diverse, provoacă percepții, interpretări, atitudini și reacții diferite din partea subiecților receptori.¹

Septimiu Chelcea îi citează pe Robert Entman, în opinia căruia „a încadra” înseamnă „a selecta anumite aspecte din realitatea percepută și a le scoate în evidență prin comunicare, astfel încât să dea o anumită definiție problemelor, o interpretare cauzală, o evaluare morală.”²

Încadrarea presupune selecția unui număr redus de atribute legate tematic de politic în vederea includerii în agenda mass media când se discută despre un anumit subiect din viața politică sau din societatea civilă care reprezintă un punct de interes pentru cetățeni.

Prin procesul de încadrare, o sursă de comunicare, o instituție social media, de exemplu, definește și construiește o problemă politică sau o controversă publică.

Încadrarea poate fi privită din două sensuri: *sociologic* – încadrarea presupune utilizarea unor simboluri și stereotipuri specifice, acestea devenind factori interpretativi precondiționați și *psihologic* – încadrarea descrie influența conceptelor și valorilor individuale promovate în context pozitiv; astfel, sunt schematizate atitudinile și prejudecățile comportamentale. Tehnicile de încadrare folosite sunt:

- *încadrarea episodică* – descrierea unor situații individuale dramatice;
- *încadrarea tematică* – descrierea unor situații de ansamblu, cu caracter general, în care sunt scoase în evidență implicarea și vinovăția societății.³

Tehnicile încadrării sunt procedee jurnalistice standard și devin tehnici fundamentale ale obiectivității. Astfel, Max Weber⁴ a propus o distincție între obiectivitate, ca rezultat al prezentării faptelor și afirmarea opiniilor, a considerațiilor personale. Potrivit sociologului german, totul trebuie să se reducă la prezentarea faptelor și a datelor așa cum se produc ele sau la confruntarea dintre pozițiile opuse. Fiind un rezultat al formulelor încadrării, obiectivitatea a fost impusă în practica jurnalismului sau a marketingului politic și electoral ca o garanție a neutralității informațiilor. Jurnaliștii sau comunicatorii politici trebuie să se limiteze la prezentarea faptelor și a datelor concrete, provenite exclusiv din surse sigure și demne de încredere. Obiectivitatea este adeseori confundată cu practica „*șanselor egale*”, a accesului celor două părți implicate în acest proces, puterea politică și puterea mass media, la cetățeni. În acest fel se poate crea o dependență a media față de structurile puterii, sursele cele mai obiective ale jurnaliștilor fiind considerate a fi oficialitățile, instituțiile publice și politicienii, iar comunicatorii politici trebuie să fie atât de abili încât să transmită către presă exact acele mesaje pe care aceasta le dorește astfel încât să ajungă la public sub forma unor știri explozive. După părerea

1 Petru Iluț, *Valori, atitudini și comportamente sociale* (Iași: Editura Polirom, 2004).

2 Robert Entman, *Democracy without citizens. Media and the decay of American Politics*, (Oxford University Press, New York, 1998) apud Septimiu Chelcea, *Opinia publică. Gândesc masele despre ce și cum vor elitele* (București: Editura Economică, 2002), 121-122.

3 Doru Pop, *Mass media și democrația* (Iași: Editura Polirom, 2001), 147.

4 Laurence H. McFalls, *Max Weber's 'objectivity' Reconsidered* (University of Toronto Press, 2007), 36.

unor teoreticieni, obiectivitatea reușește, prin tehnicile încadrării, să perpetueze sistemul politic existent. Presa care se bazează exclusiv pe dimensiunea participativă și transparență în relația cu puterea politică, are toate șansele să devină un actor important pe scena democrației.

Reflecția critică asupra articolelor din ziare sau reportajelor de la televizor, postările de pe Facebook, discuțiile publice între politicieni și analiștii politici, apariția unei prese independente, dezvoltarea social media, consolidată prin existența unei piețe libere, au creat un nou public dornic de implicare în debaterile politice critice, dar și un public decident, care poate să câștige alegerile unui partid numai printr-o activitate dinamică și interactivă în mediul online. Dialogul public oferit de mass media trebuie să fie alcătuit din mai multe valori și perspective venite din sfera divertismentului sau din prezentarea unor evenimente publice în care sunt implicați politicienii. Prin existența unei pluralități la nivelul percepțiilor, mass media trebuie și pot să permită indivizilor să-și reinterpreteze experiența socială, să pună sub semnul întrebării ideile culturii dominante. De asemenea, în baza multiplelor surse de informare, mass media ajută cetățenii să decidă pentru ei înșiși cât de bine pot să-și apere și să-și promoveze propriile opinii, să fie dispuși să accepte și ideile celorlalți, chiar dacă sunt critice, și să ajungă la un consens.

Politică și mass media

Partidele politice și politicienii sunt dependenți de mass media, și mai nou de Facebook, deoarece prin intermediul acestor media, mesajele lor electorale, în timpul campaniilor pentru alegerile regionale sau mesajele din timpul guvernării ajung rapid la cetățeni și societatea civilă. Clasa politică solicită ajutorul mass media pentru a-și atinge scopurile și a influența opinia publică. În Germania, se poate vorbi de mass media că sunt foarte puternice și extrem de influente asupra cetățenilor. De aceea, politicienii participă la multe emisiuni de televiziune și sunt extrem de activi pe Facebook cu ajutorul echipelor lor electorale.

Între mass media și partidele politice se menține un oarecare raport de egalitate în perioada preelectorală, dar balanța tinde să se încline, în anul electoral 2016, în favoarea sferei media. Atunci, politicul a devenit foarte vulnerabil la orice tip de presiuni, mai ales la cele venite din partea cetățenilor ca urmare a nemulțumirilor născute din proasta gestionare a crizei refugiaților de către cancelarul Angela Merkel și coaliția aflată la guvernare formată din CDU/CSU, lăsându-se controlat și utilizat de oameni și de opinia publică, de care este dependent.

Totuși, mijloacele de informare și acele persoane care le conduc au ajuns să fie principala noastră fereastră spre lumea exterioară și spre propria noastră comunitate. Pentru foarte mulți cetățeni, media reprezintă singurele surse de informare și, nu de puține ori, opinia unei media este preluată și asimilată de către audiența țintă a respectivului ziar, post de radio sau de televiziune, canal social media într-un foarte scurt timp.

Se poate vorbi de o accentuare a puterii media în contextul în care partidele politice s-au confruntat pe scena politică cu o presiune venită din partea cetățenilor din cauza crizei refugiaților din Europa. Germania a fost și este țara cea mai afectată de valul de imigranți, numai în 2015 venind aproximativ un milion de persoane aici. Acest nou context, slaba gestionare a crizei refugiaților de către Merkel, violențele sexuale produse de către imigranți în noaptea de revelion 2015-2016 asupra femeilor germane, posibilul pericol al islamizării Germaniei prin permiterea șederii atâtor musulmani în Germania au condus la întărirea poziției partidului AfD pe scena politică și la scăderea forței partidului de guvernământ.

În timpul derulării campaniei electorale și a guvernării, între politic și mass media se creează o foarte strânsă „alianță” tacită. Politicienii, în general, și candidații

la diferite funcții în stat, în mod particular, se folosesc de media pentru a ajunge în primul rând la cetățeni, și urmăresc să le câștige, prin intermediul social media, presei scrise sau audiovizuale, încrederea, simpatia și voturile.

Mijloacele de comunicare în masă devin indispensabile partidului de guvernământ și opoziției în timpul campaniei electorale. Jurnaliștii din presa scrisă și moderatorii talk-show-urilor politice joacă roluri foarte importante în această perioadă. De asemenea, și cei care administrează și postează pe Facebook sunt importanți, deoarece comunicarea se desfășoară aici în mod real.

Mass media sunt aproape unidirecționale. Transmiterea de informații este scopul oficialităților publice și al politicienilor, în timp ce simplul cetățean nu face decât să recepționeze informațiile transmise de media pe care le urmărește. Astfel, comunicarea politică este folosită de către putere doar pentru a influența cetățenii și opinia publică.

Este adevărat și observabil că mass media au devenit mult mai puternice, mai importante și oarecum independente în democrație, dar în perioadele de campanie electorală, media devin părtinitoare și purtătoare de mesaje critice și negative la adresa opoziției. În contextele neelectorale, oficialitățile publice urmăresc să folosească mijloacele de comunicare în masă pentru a genera interesul cetățenilor în privința anumitor chestiuni. Grupurile de interes speră și, de foarte multe ori reușesc, să utilizeze media pentru mobilizarea opiniei publice în atragerea atenției asupra problemelor pe care ei le consideră esențiale.

Puterea media nu este o creație exclusivă a organismelor de presă. Aceasta este și un produs al evoluțiilor sistemului politic într-un mod ce a condus la sporirea rolului mass media în societate. De asemenea, mass media au căpătat putere și datorită sprijinului nemijlocit de care beneficiază din partea cetățenilor. Mijloacele de informare au un rol unic în sistemele democratice. Iar efortul pe care organismele media l-au depus pentru câștigarea acestui statut a fost minim.

Mass și social media și procesele decizionale

Politicienii au nevoie de mass și social media pentru că acestea exercită numeroase influențe asupra opiniei publice, care, la rândul ei, transmite cetățenilor, prin liderii de opinie formali (parlamentari, jurnaliști, profesori, preoți etc.) și informali (persoanele foarte charismatice care se evidențiază în cadrul unui grup), anumite informații.

Când vine vorba de opinia publică, mass media îndeplinesc patru funcții fundamentale:

- cristalizarea opiniilor individuale și de grup;
- construirea curentelor de opinie;
- medierea între opinia publică și guvernare;
- modificarea opiniei publice.⁵

Mass media influențează opiniile, atitudinile și comportamentele indivizilor și grupurilor. De asemenea, mass media propun un tip de model politic, pe care majoritatea cetățenilor îl adoptă. Walter Lippmann (1922), în faimoasa sa lucrare „Public Opinion”, lansa ideea că „mass media reprezintă sursele principale ale imaginilor din mintea noastră («pictures in our heads»)." ⁶ Mass media au capacitatea de a crea o reprezentare a lumii și a realității care poate fi adevărată, falsă, sau o combinație

5 Septimiu Chelcea, *Opinia publică. Gândesc masele despre ce și cum vor elitele* (București: Editura Economică, 2002), 110-111.

6 Walter Lippmann, *Public Opinion* (Transaction Publishers, New Brunswick, 1991) apud Paul Dobrescu, Alina Bărgăoanu, *Mass media și societatea* (București: Editura comunicare.ro, 2004), 41.

a celor două, dar, oamenii acționează și gândesc în baza imaginilor create de media și care se întipăresc în mintea lor. Omul nu poate să înțeleagă mediul în care trăiește, de aceea are nevoie de ajutorul nemijlocit al media care îi construiește o reprezentare a lumii adecvată nivelului său de înțelegere și de interpretare.

Bernard C. Cohen (1963) nota că presa „este posibil să nu aibă succes, în cea mai mare parte a timpului, în a le spune oamenilor ce să gândească, dar ea are un succes surprinzător spunându-le cititorilor la ce să se gândească”.⁷ Mass media nu le spun oamenilor „cum” să gândească, ci „la ce” să se gândească. Media au capacitatea și puterea de a le arăta oamenilor care este „relieful evenimentelor din spațiul public”, le stabilește ordinea de zi a discuțiilor: *ordinea de zi a mass media (gradul de atenție acordat problemelor) devine ordinea de zi a publicului*.

Mass media pot să ordoneze și să organizeze mental lumea în locul nostru. Media constituie un subsistem funcțional al societății globale, de așa natură încât sistemul global impune comunicatorilor o anumită orientare în acțiunea lor mediatizatoare.

Media au, ca destinație funcțională în sistemul social, producerea și difuzarea unor mesaje care fac legătura între diferitele sectoare ale societății, susținând reglarea lor funcțională.

Cine controlează fluxurile comunicării exercită putere asupra interacțiunilor și funcționalității vieții sociale, deține controlul asupra subsistemelor media și asupra operațiunilor de filtrare a mesajelor. Poate de aceea, politicienii sunt dispuși să facă orice pentru a deține controlul asupra mass media.

Kurt Lang și Gladys E. Lang⁸ observau: „Mass media influențează atenția acordată anumitor probleme sau persoane. Mass media construiesc imaginea publică a personalităților politice. Mass media prezintă constant lucrurile, sugerând despre ce anume să gândească, despre ce să cunoască și despre ce sau cine să își formeze cetățenii simpatii și sentimente”. Mass media fabrică probleme „artificiale” sau „pseudoevenimente”, independent de realitățile și prioritățile publice. Mass media au tendința de a prezenta nu întreaga realitate, ci numai o parte a ei susceptibilă de a face obiectul unor știri de „atrakție”.

Din foarte multe perspective, creșterea influenței mass media asupra cetățenilor a fost considerată ca un produs al mai multor factori și a contribuit la declinul unor partide politice și la sporirea notorietății altor forțe politice. Oamenii, în prezent, par să fie mult mai interesați de personalitatea unui anume politician sau candidat decât de partidul politic luat ca o entitate conducătoare. De aceea, scopul multor politicieni este să controleze și să exercite presiuni asupra media, pentru a putea câștiga adeviziunile cetățenilor. Politicienii și, în general consilierii acestora pe probleme de comunicare politică, au înțeles că abordările, discursurile și strategiile lor trebuie orientate spre individul țintă și trebuie să se folosească de media.

Fluxul mesajelor din sfera politicului ajunge la cetățeni prin mass și social media, acestea reprezentând principalele surse de informare cu privire la politicieni și la viața politică. Evident, că dacă nu ar avea suficiente resurse financiare sau nu ar deține instituții media pentru a susține acest proces de persuasiune politică, politicienii nu ar fi mereu în centrul atenției. Pentru politicieni, mass media reprezintă canalul de atragere a simpatizanților. În același timp, pe scena politică germană, puterea alianțelor sau uniunilor politice este semnificativă, concomitent cu importanța pe care indivizii o acordă media.

7 Bernard C. Cohen, *The press and foreign policy* (Princeton University Press, 1963) apud Septimiu Chelcea, *Opinia publică*, 116-117.

8 Kurt Lang and Gladys Engel Lang, *Voting and Nonvoting: Implications of Broadcasting Returns before Polls are Closed* (Waltham: Blaisdell Publishing Co, 1968) apud Chelcea, *Opinia publică*, 116-117.

Partidele politice au o identitate proprie, care iese în evidență prin promovarea acelor lideri de partid marcanți. Identitatea de partid are un sens profund și se întemeiază pe tradiții puternice: partidul care a permis venirea unui număr mare de refugiați în Germania, partidul care a luptat împotriva islamizării Germaniei sau partidul care s-a opus șederii refugiaților în Germania. Unele persoane se pot identifica prin aceste succese înregistrate de AfD și decid să acorde mult sprijin partidului respectiv.

Oamenii de presă recunosc existența unei influențe importante din partea puterii și economicului. Atitudinea unei instituții media față de un politician, un om de afaceri puternic sau o persoană publică foarte cunoscută este următoarea: aveți nevoie de noi la fel de mult cum avem și noi nevoie de voi, așa că cel mai bine ar fi să construim un program împreună și să prezentăm evenimentele conform necesităților reciproce. Politicienii care se află pe ultimele locuri în sondajele electorale sau cei din opoziție depun eforturi susținute pentru a intra în grațiile media, își doresc să se bucure de măcar un minim de atenție din partea acestora și, uneori, oricât de onești ar fi, sunt dispuși să facă compromisuri și să finanțeze respectivul mijloc de informare. În schimb, politicienii puterii ajung foarte ușor pe sticlă sau în paginile ziarelor, deoarece se bucură de privilegiul de a se afla la guvernare și de a putea interveni și soluționa imediat orice problemă a media. Oamenii s-au obișnuit să se bazeze pe reporteri și îi consideră pe aceștia surse principale de informații politice. Acest lucru se întâmplă, de obicei, în societățile în care alegerile au loc la patru ani.

Instituțiile de presă nu apreciază întotdeauna semnificația lor de instituții nonpartizane. Prezentarea știrilor nu poate fi considerată ca o acțiune pasivă din perspectivă politică: știrile și modul în care acestea sunt prezentate în presa scrisă și în presa audiovizuală au un impact semnificativ asupra cetățenilor și ajută la formarea unor noi opinii. Publicul nu acordă atenție numai materiei prezentărilor, ci și tonului acestora sau se lasă impresionați de imaginile pe care le văd. Produsul jurnalistic trebuie să capteze atenția publicului ținând atunci când este vorba de subiectul unei informații. Important este de precizat că jurnaliștii sunt la rândul lor oameni, iar munca lor nu poate fi separată de sentimentele ce apar pe parcursul desfășurării unui eveniment.

Puterea politică a cunoscut în Germania un fenomen destul de interesant și care tinde să ia amploare: presa s-a transformat din simplu prezentator al situațiilor sau evenimentelor publice și politice în participant activ la acestea. Media descriu și ajută publicul să înțeleagă ceea ce se întâmplă în politică și în comunitatea din care indivizii fac parte. În acest caz, media joacă rolul de prezentator.

Rolul presei a crescut semnificativ în politică, iar jurnaliștii pot ajunge chiar să-și abandoneze propriul public și să intre în rândul actorilor – politicieni. Mass media decid care politicieni sunt credibili, ce probleme sunt importante, ce evenimente sunt interesante, care partide politice își merită simpatii și care partide politice își merită antipatii. Publicul, dacă beneficiază de capacități deosebite, poate să interpreteze singur informațiile, să urmărească ce post de televiziune dorește sau să citească ce ziar îi place mai mult, indiferent dacă este un susținător al puterii sau al opoziției. Cetățenii, de asemenea, evaluează calitatea informațiilor pe care mijloacele de informare le oferă.

Politicienii iau legătura cu publicul prin intermediul mass media. Publicul este foarte norocos că media există, deoarece are acces la conferințele de presă, la evenimentele speciale organizate de instituțiile politice sau, la ceea ce este mult mai important, informații.

Totuși, fiind o democrație, la unele media termenul – cheie este „controlul” de natură politică și economică provenit din mai multe surse (partidul de guvernământ, opoziție și comunitatea de afaceri). Accesul presei, uneori, se lovește de

sintagma „*secret de stat*”. Poate, cu puțin mai multă libertate, presa poate să dezvăluie opiniei publice mai multe detalii și să prezinte mai multe dovezi referitoare la anumite investigații jurnalistice.

Unii politicieni afirmă că presa nu are nici un drept să hotărască ceea ce trebuie să prezinte și să aibă acces la informații. Argumentul politicianilor este foarte simplu, dar nu suficient de convingător: scopul media este de a prezenta ceea ce se întâmplă, de a prezenta publicului faptele lor prin intermediul reportajelor și al materialelor publicate, de a influența părerea alegătorului și de a schimba comportamente electorale.

Concluzii

Chiar dacă în Germania, mass media clasice, și anume televiziunea, ziarele tipărite sau online, reprezintă în continuare o sursă de informare politică importantă pentru cetățenii germani, social media, prin Facebook, și-a făcut loc și a introdus un mod nou de comunicare prin stabilirea unui nou mijloc de interacțiune între politicieni și cetățeni.

Prin intermediul Facebook, AfD și-a desfășurat cea mai mare parte a campaniei electorale pentru alegerile regionale din primăvara lui 2015 din Germania. AfD a purtat o comunicare deschisă și interactivă, aproape în timp real cu cei care au comentat postările partidului, astfel încât aceștia să se simtă importanți pentru partid și băgați în seamă. Partidul a câștigat încrederea oamenilor și mulți simpatizanți prin mesaje scurte, persuasive, simbolice, pline de subînțeles.

Partidul eurosceptic este în continuare foarte activ pe canalul de socializare, iar o parte semnificativă a campaniei pentru alegerile din Germania din 2017 pentru cancelaria acestei țări se desfășoară deja pe Facebook și de către alte partide, însă nu cu același succes și capacitate de convingere.

AfD s-a folosit atât Facebook, cât și de aparițiile televizate sau mențiunile în articolele din presa scrisă sau online în mod inteligent și a câștigat popularitate și influență în rândul cetățenilor germani. AfD reprezintă în momentul de față singura alternativă fiabilă pentru germani, speranța că prin acest nou partid se va pune capăt invaziei Germaniei cu imigranți.

BIBLIOGRAFIE:

Septimiu Chelcea, *Opinia publică. Gândesc masele despre ce și cum vor elitele* (București: Editura Economică, 2002).

Laurence H. McFalls, *Max Weber's 'objectivity' Reconsidered* (University of Toronto Press, 2007).

Petru Iluț, *Valori, atitudini și comportamente sociale* (Iași: Editura Polirom, 2004).

Paul Dobrescu, Alina Bârgăoanu, *Mass media și societatea* (București: Editura comunicare.ro, 2004).

Doru Pop, *Mass media și democrația* (Iași: Editura Polirom, 2001).

***, „Alternative für Deutschland AfD”, *Facebook.com*, 2016, https://www.facebook.com/alternativefuerde/info/?tab=page_info [accesat la data de 26 septembrie 2016]

***, „Is Germany becoming more Eurosceptic?”, *BBC News Inside Europe Blog*, 25 aprilie 2014, <http://www.bbc.com/news/blogs-eu-27155893> [accesat la data de 26 septembrie 2016]

Două explorări conceptuale în problema istorico-literară a războiului civil

Giorgio Agamben, *Stasis. Războiul civil ca paradigmă politică*

Traducere de Alex Cistelean, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2015, 88 p. ISBN: 978-606-8437-53-8

Giorgio Agamben este un filosof italian care, în ultimii ani, apare în tot mai multe traduceri în limba română. Este o prezență cu adevărat familiară în colecția „Angelus Novus”, coordonată de Andrei State și Alex Cistelean, la Editura clujeană Tact, unde se prezintă cu numai puțin de cinci titluri. Din mai multe motive, nicio carte n-ar trebui ratată. În primul rând, propune explorări conceptuale de mare relevanță pentru dezbaterea publică (deci, nu doar academică). În al doilea rând, această ofertă se face de pe poziția umanistului complet: pe lângă studiile de drept și de filozofie, autorul este un bun cunoscător al teologiei creștine, intrând astfel în marea tradiție a gândirii europene care insistă că claritatea conceptuală nu poate oculti chestiunea teologică. În sfârșit, autorul își interpelează cititorii la modul serios și, totodată, viu, căci fără a-și pierde adâncimea științifică, ideile prezentate au un puternic conținut polemic.

Cartea de față nu se depărtează cu nimic de cele trei caracteristici ale operei agambeniene. De la primele pagini, cititorul este întâmpinat de un avertisment prin care autorul îl invită să verifice actualitatea tezelor expuse sau dacă, dimpotrivă, evenimentele politice contemporane au aptitudinea de a le modifica semnificația. Așa cum titlul anunță, cartea se ocupă de „războiul civil”, analizat ca „paradigmă politică”.

Această paradigmă comportă două laturi, fiecare dintre acestea corespunzând celor două eseuri care alcătuiesc cartea: 1. „afirmarea necesității războiului civil”, urmărind scrierile relevante produse în Grecia clasică („Stasis”, pp. 7-31) și 2. „afirmarea necesității excluderii războiului civil”, urmărind filosofia lui Hobbes („Leviatan și Behemot”, pp. 33-79). Deci, nimic mai departe de intenția autorului decât construirea „unei teorii a războiului civil”, în ciuda faptului că recunoaște de la chiar primele trei rânduri ale cărții o scăpare îngrijorătoare: „Faptul că o doctrină a războiului civil ne lipsește azi cu desăvârșire e în general recunoscut, fără însă ca această lacună să pară să-i preocupe prea mult pe juriști și politologi” (p. 9).

Noi părem nevoiți să recunoaștem asimetria copleșitoare dintre faptele de război civil pe care istoria, ca domeniu de cunoaștere, le prezintă copios și conceptualizarea acestor fapte la care filosofia și dreptul sunt restante. N-ar fi fost îngrijorător dacă realitatea războiului civil s-ar fi rezumat doar la antichitate, așa cum se întâmplă cu conflictul militar dintre Cezar și Pompei. Problema apare atunci când războiul civil este susceptibil de a angaja transformări sociale care intră sub incidența unor categorii juridice înspăimântătoare, așa cum se întâmplă cu genocidul. Când fac această afirmație am în vedere ipoteza pe care istoricul

Reynald Secher o avansează într-o lucrare tradusă în românește¹ (*Vandeea: de la genocid la memoricid. Mecanismul unei crime legale împotriva umanității*, trad. Ana Ciucan Țuțuianu, Fundația Academia Civică, București, 2013, 518 p.). Astfel, în răspăr cu o întreagă istoriografie, susținută și de relatări literare (a se vedea Honoré de Balzac, *Șuani*, trad. de H. Grănescu, Cartea Românească, București, 1981, 383 p.), Secher pretinde că războiul civil din Franța post-1789 a degenerat, în Vandeea, într-un veritabil genocid care a deschis practic tragedia secolului XX (genocidul armenilor, Holocaustul, etc). Prin urmare, cartea lui Giorgio Agamben poate deveni un instrument util, în absența notabilă a altora, pentru a lectura critic teze precum cea afirmată de Reynald Secher.

Și nu numai atât. Este interesant de observat că probabil mai mult decât în alte fapte umane, războiul civil reprezintă locul de întâlnire al relațiilor istorice cu descrierea literară. Nu e puțin lucru, căci tentația istoriei de a prezenta tragedii ca și cum acestea ar fi doar un joc de teatru este compensată de emoția și de participarea afectivă pe care doar literatura o poate produce. Îi am în vedere aici pe Boris Pasternak cu *Doctor Jivago* (trad. Emil Iordache, Ed. Polirom, Iași, 2013, 672 p.), pe Margaret Mitchell cu *Pe aripile vântului* (trad. Mary Lăzărescu-Polihroniade, 2 vol, Univers, București, 1970, 624 p. + 639 p.) și pe André Malraux cu *Speranța* (trad. Ion Mihăileanu, Editura pentru Literatură Universală, București, 1968, 455 p). Deci, un motiv în plus de a citi cartea lui Agamben este acela că introduce vocea rațiunii, esențialmente concepută, în relatarea istorică plină de emoție a unor fapte nu foarte îndepărtate de noi (războiul civil rus în cazul lui Boris Pasternak, războiul civil american

în cazul lui Margaret Mitchell și, respectiv, războiul civil spaniol). Nu e o întâmplare că literatura este atât de receptivă la fapte de tipul războiului civil, deoarece dimensiunea socială este de căpătâi. Ducându-se nu între armate, ci între civili înarmați, războiul civil este probabil singura formă de violență ce nu lasă pe nimeni indiferent și, mai ales, neafectat. De asemenea, este singura formă de violență socială în care ura urcă până la incandescență, punctul de topire al corpului social. Destinele individuale se întrețes aici, în acest carusel al violenței căruia puțini i se pot sustrage.

Latura polemică a lui Giorgio Agamben în fața unor relatări literare de tipul celor enumerate mai sus în care impresia cu care rămâne cititorul este cea a unei politizări totale (o definiție satisfăcătoare a războiului civil sună astfel: „ostilități continue și la scară largă între facțiuni rivale dintr-un stat pentru acapararea puterii politice ori între guvernul unui stat și insurgenți”²) constă în chiar ipoteza de lucru a primului studiu: „*Stasis*-ul (noțiunea pentru „război civil” n.m.-N.D.) nu are loc nici în *oikos*, nici în *polis*, nici în familie, nici în cetate: el constituie o zonă de indiferență între spațiul nepolitic al familiei și cel politic al cetății”. Consecința este că „în sistemul politicii grecești, războiul civil funcționează ca un prag de politizare sau de depolitizare, prin intermediul căruia casa se depășește în cetate, iar cetatea se depolitizează în familie” (p. 23). Altfel spus, războiul civil funcționează ca o hârtie de turnesol a „elementului politic”, un criteriu „ce determină caracterul politic sau apolitic al unei ființe” (p. 24). Această afirmație pune în discuție nu doar literatura, cel puțin în aparență, ci și viziunea oarecum statică a Hannei Arendt din *Condiția umană* (trad. Claudiu Vereș și Gabriel Chindea, Editura Idea Design & Print, Casa Cărții de Știință, Cluj, 2007,

1 Nicolae Drăgușin, „Genocidul și întemeierea republicii. Memoria disputată a Vandeei” (recenzie Reynald Secher, *Vandeea: de la genocid la memoricid. Mecanismul unei crime legale împotriva umanității*), în *Revista Poliș*, vol. IV, nr. 1(11), serie nouă, decembrie 2015-februarie 2016, pp. 251-260.

2 „Civil War” de S. E. Finer în Vernon Bogdanor (editor), *Blackwell Encyclopedia of Political Science*, 2nd edition, Wiley-Blackwell, 1992, 667 p.

276 p) care definind excelent spațiul privat (rezervat *oikos*-ului) și spațiul public (specific *polis*-ului) nu explică condițiile sau, cel puțin, consecințele trecerii din spațiul privat în cel public, de la familie la cetate (și invers)³. Or, cel puțin așa cum Agamben prezintă situația din antichitate, războiul civil se naște tocmai în acest telescopaj al vieții private și publice. De asemenea, ne face să ne întrebăm în ce măsură tendința de depolitizare pe care o încurajează extinderea economiei ar putea anula războiului civil orice fel de șansă serioasă în zilele noastre. Prin modul de raportare la ideea și realitatea războiului civil, Agamben consemnează o diferență notabilă între antici și moderni: dacă primii, prin instituția amnistiei, îl uită și nu pedepsesc infracțiunile asociate acestui război, cei din urmă îl rememorează permanent prin procese și urmăriri penale; dacă pentru primii acesta reprezintă o posibilitate dezirabilă, pentru cei din urmă este o posibilitate de evitat (a se completa această afirmație cu mărturia unanimă a literaturii, cel puțin titlurile înșiruite mai sus).

Așa cum precizează în „Avertisment”, cele două eseuri care alcătuiesc volumul au făcut obiectul a două conferințe ținute în 2001. Atacul comis asupra Turnurilor Gemene din 11 septembrie 2001 a readus în discuție, la o intensitate fără precedent, problema terorismului. Plecând de la o prețioasă concluzie afirmată la sfârșitul primului eseu („În cursul istoriei politice succesive a Occidentului, tendința de a depolitiza cetatea transformând-o într-o casă sau o familie, susținută de raporturi de sânge și de operațiuni exclusiv economice, va alterna cu faze simetric opuse, în care întreg nepoliticul trebuie mobilizat și politizat”, p. 30), Agamben definește terorismul drept „forma asumată azi de războiul civil”, adică „terorismul este forma pe care o ia războiul civil când viața ca atare devine miza politicii”. Astfel că

războiul civil „devine paradigma oricărui conflict și intră sub figura terorii”, terorismul fiind astfel redefinit ca „războiul civil mondial” (pp. 30-31).

Al doilea studiu analizează teoria statului produsă de Hobbes (*Leviathan, De cive*) pentru a argumenta necesitatea excluderii războiului civil. Agamben n-o face oricum, ci sesizând în corpusul hobbesian filonul eshatologic ebraic și creștin, adesea uitat de cercetarea modernă. Fie și măcar pentru subtila analiză a faimoasei gravuri la cartea *Leviathan* (1651) pe care, din punct de vedere metodologic, o situează la întretăierea iconologiei și a filosofiei politice, eseu lui Agamben chiar merită citit. N-aș vrea să îmi pierd asupra subtilității analizei acestei gravuri, ci mă voi rezuma să punctez două anomalii, adică ceea ce autorul găsește cu totul suprinzător în această imagine: 1. „omul artificial sau statul nu sălășluiește în cetate, ci în afara ei” (corpul politic nu se suprapune peste corpul fizic al cetății) și 2. „cetatea, cu excepția câtorva gărzi armate și a două figuri foarte speciale situate în apropierea catedralei [...] e complet lipsită de locuitori” (p. 46). Dacă în aceste reprezentări se ascund nu doar anomalii, ci și enigme, atunci o cheie heremenutică ar putea fi formulată pe două paliere: distincția dintre popor (*populus*) și multitudine (*multitudo*), respectiv paradoxul ca „teoremă fundamentală” la Hobbes (pp. 50-51). Paradoxul implică, concomitent, o cezură (deosebirea dintre mulțimea de cetățeni și popor) și o coincidență - identitatea dintre popor-rege/*populus-rex* (p. 52). „Corpul politic”, noțiunea-cheie a teoriei hobbesiene despre stat, subzistă „doar în tensiunea dintre multitudine și *populus-rex* (p. 54)”. În această interpretare, războiul civil funcționează ca punct de ruptură al unui cerc (vicios?) care începe cu „multitudinea dezunită” (oamenii înaintea pactului fondator, îndreptățiți să-și numească regele) – continuă cu „poporul-rege” – sfârșește cu „multitudinea dizolvată” (situația de după încheierea contractului social). Războiul civil coincide cu „tentativa de a reveni la stadiul

3 Nicolae Drăgușin „Reconfigurarea spațiului politic prin legătura discurs-acțiune” (recenzie Hannah Arendt, *Condiția umană*,...), *Sfera politicii*, nr. 169, mai-iunie 2012.

inițial" (p. 55). Mai mult, pe baza acestui raționament, „războiul civil rămâne mereu posibil în stat” (p. 61).

Crucială în optica lui Agamben este cartea a III-a din *Leviathan* unde se formulează „politica creștină”, pe coordonatele profetice și eshatologice. Definitiv pentru filosofia hobbesiană este faptul că Împărăția lui Dumnezeu (*Basileia Theou*) și Împărăția terestră (*Leviathan*) se bucură de autonomie și, în același timp, sunt coordonate din orizontul eshatologic: amândouă au loc pe pământ, iar când Leviathanul sfârșește, Împărăția lui Dumnezeu se realizează (p. 71). Dispariția Leviathanului se petrece atunci când capul nu va mai fi distinct de trup, așa cum se poate vedea din gravura realizată de Abraham Bosse (dacă trupul este format dintr-o multitudine de indivizi mici, capul este singura parte cu o identitate proprie), adică „poporul își va putea regăsi corpul” (p. 73). Până la realizarea politică a Împărăției lui Dumnezeu, neexistând nici unitate reală și nici *body political*, războiul civil rămâne mereu o posibilitate (p. 73). Eshatologia nu se reduce la această succesiune, având în centrul său conflictul dintre Mesia, pe de o parte, iar pe de altă parte omul anomiei (Antihristul) și „cel ce oprește” (*Katechon*-ul). În opoziție cu

Carl Schmitt, Agamben afirmă că: „statul nu acționează ca un katechon”, adică ca o entitate ce amână și stopează a doua venire a lui Hristos, lăsând loc pentru dezvoltarea materială a lumii; statul reprezintă „bestia eshatologică”, adică „omul anomiei”. Consecința opoziției pe care Agamben o face la Schmitt este că „sfârșitul poate avea loc oricând” (p. 77). Și atunci: de ce este războiul civil inutil? Pentru că el va sfârși o dată cu dispariția statului, adică cu sfârșitul, oricând posibil, al *Leviathanului*.

Fie că războiul civil reprezintă o situație de criză în care se observă relația dintre spațiul privat și cel public, fie că aceasta reflectă trecerea indivizilor de la populație (agregat numeric) la popor (corp politic), cazul Greciei antice și, respectiv, filosofia hobbesiană reprezintă două repere istorico-intelectuale cu care Giorgio Agamben lucrează inteligent în alcătuirea acestei cărți. Poate că cel mai bun exercițiu ar fi acela de a reflecta cu ajutorul acestor instrumente asupra convulsiilor sociale pe care literatura pare să le surprindă atât de precis în epopeea războaielor civile.

Nicolae Drăgușin

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Analize istorice despre România interbelică, comunistă și postcomunistă

Florin Müller, *Societate, ideologie, dictaturi*

Editura Universității din București, București, 2014, 210 pp.

Florin Müller, profesor universitar la Facultatea de Istorie, Universitatea din București, autor a numeroase studii despre interbelicul românesc, printre care amintim „Metamorfoze ale politicului românesc, 1938-1944”, în lucrarea supusă recenzării de față intitulată „Societate, ideologie, dictaturi”, publicată în anul 2014 la editura Universității din București, analizează obiectiv, cu un întreg aparat conceptual critic, diferite texte istorice despre perioada interbelică, comunistă și postcomunistă. Lucrarea „Societate, ideologie, dictaturi” este structurată pe 13 arii de analiză. Autorul aduce la lumină numeroase texte editate și inedite cu privire la dezbaterile epocii mai puțin cunoscute publicului.

Profesorul Florin Müller deschide lucrarea cu o analiză a modului în care românii de peste Carpați vedeau integrarea în lumea culturală, politică și socială cu Vechiul Regat. Omogenizarea culturală, prin trimitere la diferite texte, se putea realiza prin asimilarea modelului francez cu care intelectualitatea ardeleană era de acord. În acest sens, Partidul Național din Ardeal miza pe românizarea statului, a conștiințelor și suferințelor, deoarece modelul dominant în Transilvania era cel maghiar.

Analiza critică a istoricului Florin Müller despre cazul Maglavit pune în lumină iluzia religioasă a unui cioban cu viziuni mistice, precum și banalitatea locului unde Petrache Lupu l-a văzut pe Dumnezeu, care i s-a arătat sub forma unui bătrân și i-a poruncit să le

spună omenilor să fie cinstiți și drepti. Argumentele apocaliptice de la Maglavit s-au răspândit în toate straturile sociale, însă clasa politică l-a ignorat pe cioban, deoarece Maglavitul era doar un mijloc de propagandă cu mistificări religioase. Petrache Lupu susținea ca a descoperit o fântână care vindeca toate bolile, însă Florin Müller remarcă faptul că în zona Maglavitului nu se găseau ape minerale terapeutice și că ciobanul mistic nu avea aptitudini verbale, însă după ce a băut apă a deprins darul oratoriei. Maglavitul a fost posibil datorită puternicilor tradiții populare cu valențe patriarhale din societatea românească. În acest sens, oamenii mergeau la cioban să se vindece în loc să meargă la Biserică sau la medic. Petrache Lupu acumulase prea multă putere simbolică pe fondul psihozei religioase.

Într-o altă analiză dedicată dimensiunii naționale, etnicității și europenității în România postcomunistă, autorul analizează redeschiderea naționalismului, amintind că regimul comunist a lăsat moștenire o cultură politică impregnată de naționalism, deoarece propaganda comunistă a exaltat rolul conducătorului partidului. Autorul observă că ideologii comuniști s-au folosit de discursul naționalist interbelic. Astfel, propagandiștii manipulați prin presă, studii academice, nivelând și îndocrinând masele. Pe de altă parte, postcomunismul a preluat ingineria socio-culturală a comunismului, iar valorile naționale au câștigat în detrimnetul

retoricii civice în spațiul public, fabricând conflicte cu noii ideologi ai democrației. Prin urmare, grupurile intelectuale s-au separat ideologic, protagoniști amintiți fiind Gabriel Andreescu, Octavian Paler și Alexandru Paleologu. Pe fondul acestor dezbateri, Florin Müller păstrează neutralitatea față de intelectualii menționați, cu privire la dezbaterile de idei despre națiune și naționalism.

Istoricul Müller, când abordează problema fascismului și comunismului în România interbelică, analizează confruntarea teoretică revoluționară dintre fascism și comunism, dintre cele două ideologii și cele două tipuri de acțiuni politice. Astfel, există o latură revoluționară a comunismului de natură generică în spirit și în praxis. Conceptele revoluționare despre fascism sunt mai mult de ordin general, cu privire la organizare și ideologie politică. În schimb, teoreticienii comunismului prezintă latura revoluționară ca fiind modernizatoare. Pe de altă parte, fascismul românesc interbelic este analizat de autor cu prudență. Grupurile ideologice politice modernizatoare sunt analizate în relația lor cu totalitarismul. Modernitatea românească este analizată atât prin repere interne, cât și europene. În cazul interbelic românesc, liberalismul a impus o politică modernizatoare forțată; instrumentul dominației economice era chiar statul și întregul aparat funcționăresc, acestea dispunând de dreptul de preemțiune asupra resurselor. Modernitatea românească este una de tip hibrid în care modelul occidental se intersectează cu interesele liberalismului de partid. În perioada de după 1945, fabricarea unei noi religii seculare a reconstruit modernitatea, iar intelectualii comuniști au devenit dependenți de retorica statului.

Profesorul Müller analizează lumea urbană transilvană și discursul politic al extremei drepte conservatoare și observă că ideologii interbelici dețin și puterea politică. Astfel, autorul analizează mecanisme de gândire a liderilor conservatori despre reprezentativitatea politică, economică și socială din Transilvania.

Cu privire la clivajul dreapta/stânga și dezbaterile de idei din România interbelică, profesorul Müller abordează susținerea de către intelectualii români a proiectelor politice totalitare de dreapta. Comuniștii au fost dezinteresați de propriile rădăcini intelectuale și atunci când scriau tot statul le stabilea reperele ideatice. Liberalismul, în schimb, nu era interesat de o dezbateră teoretică cu adversarii epocii. Componenta de dreapta a Legiunii este o formă a comunismului, deoarece cadrele sale muncitorești erau interesate de distrugerea sistemului, ci nu de menținerea lui. Interpretarea istoriei necesită interogații în vederea eliminării clișeelelor, prin lecturi critice.

Profesorul Müller analizează grupurile profesionale integrate în actul intelectual și anume a acelor cadre instituționale care produc cunoșterea științifică filtrată, fapt care a condus la influențarea discursului politic și public. Astfel, istoriografia în comunism a vizat constituirea autonomiei profesionale în raport cu presiunile politicului totalitar. Autorul observă o anumită intersecție profesională a rețelelor academice și universitare până în 1989, fapt care a condus la obținerea capitalului simbolic, dar și existența unui conflict de natură profesională între instituțiile academice și cele universitare. Analiza comparată a resurselor instituționale ale regimului comunist, sunt considerate a fi un fel de sistem paralel de cercetare, deoarece cel juridic aparținea de stat și cel de partid de Academia Ștefan Gheorghiu. În schimb, în noul regim democratic s-a multiplicat birocrăția universitară prin fabricarea de noi institute și universități în orașele de provincie, odată cu privatizarea învățământului.

Despre actul Unirii de la 1918, autorul pune în lumină cauzele metamorfozelor schimbării, prin distincția 1 decembrie 1918 la români și 15 martie la maghiari. După autor, statul mobilizează resursele, iar populația își dă acordul. Spectacolele au ca substitut discursul ideologic transferat către auditoriu. În acest sens, comunismul apela la sesiuni solemne pentru a celebra dictatura, fiind

orchestrată de intelectuali și activiști din liniile inferioare ale regimului, cu scopul de a mobiliza masele. Discursurile asupra actului de la 1918 nu au câștigat în consistență nici după depășirea radicalismelor specifice „demitizărilor” anilor 90’.

Drumul spre dictatură, precum și conflictul politic al Monarhiei cu Mișcarea Legionară sunt supuse unei analize critice de către autor. Profesorul Müller pune în lumină cauzele blocării sistemului democratic în urma alegerilor din decembrie 1937. Pentru rezultatul algerilor din decembrie 1937, regimul a găsit vinovat PNȚ-ul, în urma încheierii pactului de neagresiune cu Partidul Total pentru Țară. În acest sens, profesorul Müller analizează, pe bază de documente, aspectele ideologice și opțiunile electorale din decembrie 1937. După numărul de mandate obținute, Legiunea a devenit un concurent politic serios, iar consecința a fost instaurarea dictaturii regale și guvernarea peste partidele politice.

Analiza profesorului Florin Müller despre atașamentele unor intelectuali în cadrul mișcărilor de extrema dreapta pune în lumină cât de dificilă și problematică este interpretarea fascismului. În acest sens, autorul analizează critic unele texte ale lui Nae Ionescu.

Ultima analiză din volumul „Societate, ideologie, dictaturi” este dedicată revoluției fasciste, cazul românesc. Profesorul Müller propune tratarea subiectului cu precauție, rațional și fără speculații ideologice, probând istoric și teoretic dualitatea celor doi termeni. Victoria fascismului și a formeii sale radicale național-socialismul german a fost legitimată prin conflictul cu democrația și ideologic cu adversarii săi. Profesorul Florin Müller critică fascismul românesc, cuzismul și naționalismul pe care le consideră ca fiind lipsite de viziune și de înțelegere a lucrurilor.

Florin Grecu

[„Hyperion” University of Bucharest]

Publicitatea și administrația publică sub presiunea eticii

Sandu Frunză, Publicitatea și administrația publică sub presiunea eticii
Iași: Lumen, 2015, 252 pages, ISBN 978-973-166-399-9

Volumul reprezintă un exercițiu inedit de a pune sub lumina necruțătoare a eticii două domenii aparent străine, administrația publică și publicitatea, atât din perspectiva codificării juridice cât și a celei deontologice și de a promova etica minimală „ca suport al acțiunii responsabile a omului postmodern în orizontul etic” (p.206).

Societatea bazată pe etica minimală, așa cum Gilles Lipovetsky¹ o descrie și cum Sandu Frunză o analizează, este una care ocultează sensul tare al moralei și aduce în prim plan reglementarea și eficacitatea, părăsind terenul abrupt al imperativelor în favoarea câmpiilor line ale bunăstării, populate de conștiința morală slabă care, potrivit lui Zygmunt Bauman², este deopotrivă neconvingătoare și neconstrângătoare. Toate acestea ne-ar putea conduce la concluzia că omul postmodern este privat de responsabilitate, dar Sandu Frunză observă că, în ciuda relativizării valorilor și a direcției individualiste de regândire a identității și a standardelor în baza unor criterii determinate de propriile așteptări, noul context global promovează o etică, chiar și una minimală, vizibilă și transpusă prin comunicare și deschisă creativității etice. Codurile

deontologice reprezintă tocmai expresia contextului etic existent „dincolo de disputa continuă între absolutism și relativism” „ (Frunză, 2015, 17), într-o formă laicizată și profesionalizată.

Societatea comunicării, „mănată de idealul comunicării etice”, își generează propria critică în demersul de formare a unei identități creionate sub semnul consumerismului și al idealurilor eficienței. Suntem, așadar, în prezența unei etici aplicate, a cărei necesitate este inerentă în structurile organizaționale ale administrației publice. Pe de altă parte, avem de a face cu o etică a neutralității, la nivelul acțiunii individuale a funcționarilor publici care acționează „în virtutea valorilor organizației și în virtutea acelor obligații ce decurg din calitatea lor de înfăptuitori ai actului administrativ” (p.41) și care în felul acesta eludează propriile lor valori, căci ei deservesc interesul public și sunt participanți la construcția etică a organizației din care fac parte.

Autorul cărții atrage atenția asupra distincției care trebuie făcută între comportamentul etic al funcționarilor și conținutul etic al politicilor publice, care implică o dinamică aparte a relației dintre etic și juridic. A fi moral și a fi legal, sunt situații care se suprapun adesea dar care pot intra și în conflict în momentul în care anumite opțiuni morale pot conduce la încălcarea legii³. Autorul

1 Lipovetsky, Gilles, *Amurgul datoriei. Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice*, traducere Victor-Dinu Vlădulescu (București: Babel, 1996).

2 Bauman, Zygmunt, *Etica postmodernă*, traducere de Doina Lică (Timișoara: Amarcord, 2000).

3 Vezi și lucrarea lui Sandu Frunză, *Comunicare etică și responsabilitate socială* (București: Tritonic, 2011).

se încumetă să aducă în discuție teme controversate din dezbaterea publică, așa cum sunt eutanasia și avortul, evidențiind atât capcanele opțiunilor personale, a problemelor drepturilor și libertăților individuale, dar și rolul și responsabilitatea statului ca agent de reglementare a relațiilor sociale.

Relația dintre drepturi și îndatoriri este una dintre modalitățile de aplicare a eticii în administrația publică, indiferent dacă ne raportăm la îndatoririle pe care le avem față de noi înșine, față de ceilalți sau chiar la cele ce țin de o ordine metafizică.⁴ Autorul crede că rezolvarea problemelor de decizie cu nuanță etică și de atribuire a responsabilității cu incidență în administrația publică, ține de îmbinarea responsabilității personale cu registrul deciziei responsabilității la nivel organizațional.

Despre acțiunea în spațiul public, volumul scris de Sandu Frunză are meritul de a aduce în discuție o dublă poziționare a actorului social și a semnificației morale a acțiunii sale prin datoria raportării cu respect la ceilalți și la sine, ca o consecință târzie dar neperimată a imperativului kantian cu privire la datoria morală și a dinamicii *mijloc – scop* care are funcție de integrare într-o ordine a lumii nereducționistă, în care scopurile noastre nu eludează calitatea celorlalți și nu îi instrumentalizează, în vederea unei plauzibile „regăsiri împreună”, cultivând relații autentice intersubiective (p.77). Astfel, dincolo de codurile de comportament etic ce ar trebui să reglementeze activitatea funcționarului public, relația dintre etică și etichetă, ca serie de reguli convenționale ale comportamentului politicos dar și coduri profesionale ale comportamentului etic, aduce în discuție comportamente în care celălalt nu este sau nu devine obiect, ci reper și coparticipant al deciziilor noastre.

Managementul etic și stabilirea unor standarde care să depășească o etică minimală au de trecut o serie

de obstacole precum miopia liderilor, necunoașterea de către conducere a cazurilor de încălcare a conduitei, o anumită tradiție sau un mix de istorie și cultură și, nu în ultimul rând, analfabetismul etic⁵. Depășirea acestor obstacole nu este posibilă decât prin deținerea unor competențe etice precum dedicarea, cunoașterea codurilor deontologice și etice, capacitatea de argumentare etică, capacitatea de identificare cu etica serviciului public în sensul în care să acționeze și promovarea practicilor și comportamentului etic la nivel instituțional (pp. 89-90). Participarea, compromisul și implementarea deciziilor par să fie principalele obligații ale profesioniștilor din administrație și a unui comportament etic adecvat.

România, își are propriul sistem de codificare a conduite funcționarilor publici, fixând principii de acțiune și priorizând combinarea competențelor profesionale cu competențele și expertiza etică (p. 104). Funcțiile Codului etic evidențiază, de asemenea, strânsa relație dintre management și etica profesională deoarece codul etic este o componentă a culturii organizaționale, un instrument de decizie dar și de management al resurselor umane, un instrument de branding și marketing, Una dintre întrebările sau dubile care se ridică în acest domeniu este dacă etica și validarea ei prin coduri etice contribuie la creșterea eficienței activității publice sau, dimpotrivă, este un factor de inflexibilitate și un blocant al acțiunii publice. Cu siguranță codurile de etică împreună cu legislația constituie mecanisme de control, iar încălcarea lor atrage sancțiuni administrative și/sau penale dar scopul lor nu este pedeapsa ci „trasarea unor limite ale confortului activității profesionale și ale beneficiilor ce derivă dintr-un comportament etic la locul de muncă” (p. 111), primând așadar nu funcția coercitivă, ci aceea de trasare a standardelor de acțiune administrativă. În acest scop, trainingul etic joacă un

4 Vezi și Sheeran, Patrick J., *Ethics in public administration: a philosophical approach* (Westport: Praeger Publishers, 1993).

5 Vezi Donald C Menzel, *Ethics moments in government: cases and controversies* (Boca Raton: Taylor Francis Group, 2010).

rol important, atât ca instrument al dezvoltării profesionale cât și ca modalitate de „învățare continuă”, motiv pentru care programele de perfecționare profesională și, în cadrul lor, „programele de training etic ar trebui incluse în mod constant” (p. 119).

Întreaga abordare a eticii în administrația publică este o incitantă incursiune în multiple și interdisciplinare niveluri: juridic, administrativ, etic, politic și, nu în cele din urmă, filosofic deoarece principiile codului de conduită sunt principii de inspirație filosofică: „integritatea morală, libertatea gândirii și a exprimării, respectiv cinstea și corectitudinea” (pp. 127- 128). Politicile publice sunt girate de întrunirea a astfel de principii care combină filosofia cu managementul administrativ: prioritatea interesului public, profesionalismul, deschiderea și transparența, contribuind la acea cultură civică necesară oricărei societăți democratice respectabile.

În ceea ce privește publicitatea, acest domeniu oferă autorului Sandu Frunză un teren special pentru gândirea sa profundă, capabilă de cele mai ingenioase speculații și imersiuni în clar-obscurul simbolismului gândirii și dorințelor umane, căci dorința și stărnirea ei până la adicție reprezintă targetul oricărui demers publicitar. Seducția, ca instrument al puterii publicitare este totuși un concept cu o conotație pozitivă, ea are „forța de a recupera la nivelul mentalității simbolice, nu starea paradisiacă, ci promisiunea unui paradis, nu atingerea absolutului, ci situarea pe calea căutării și atingerii lui” (p. 151). Dar este publicitatea etică? Este cultura consumului discutabilă în termenii eticii? Desigur, există un set de reguli etice pe care cei care lucrează în domeniul publicității se presupune că ar trebui să le respecte, însoțit de reglementări

specifice în materie. Deosebirea între modul în care se raportează publicitatea la etică, față de modul în care se raportează administrația la etică este una de nuanță: în vreme ce în etica aplicată administrație facem apel la conștiința și angajamentul personal, profesorul Sandu Frunză arată că etica în publicitate vizează în mai mare măsură etica organizațională. Un cod etic în publicitate își găsește sensul în reglementarea comunicării comerciale și are drept obiective protejarea intereselor consumatorului, a interesului public general și a unei concurențe loiale pe piață. Regulile de bază se pot sintetiza astfel: publicitatea trebuie să fie onestă, clară și mai ales decentă; ea nu trebuie să fie mascată sau subliminală, astfel încât, oricât de paradoxal ar părea, ea trebuie să se mențină între limitele unei manipulări rezonabile și să nu-i înrobească pe indivizii care cad pradă societății de consum, mai ales prin efectele dezumanizante ale mass-mediilor.

Unul dintre marile merite ale volumului *Publicitatea și administrația publică sub presiunea eticii* al profesorului Sandu Frunză, constă în locul special acordat conceptului de responsabilitate socială: atât activitatea administrativă cât și comunicarea comercială sunt de lecturat și de revizitat sub semnul responsabilității sociale pe care orice organizație ce activează în domeniul public trebuie să și-o asume. Nu doar presiunea exercitată de normele juridice trebuie să fie relevantă, ci și una interiorizată, a unei etici profesionale care trebuie să caracterizeze personalitatea unor indivizi care caută adecvarea la lumea în care trăim sub forma vocației civice.

Gabriela Goudenhooft

[University of Oradea]

Index de autori

Daniel Buti este doctor în Științe politice (2012). Lector universitar la Școala Națională de Studii Politice și Administrative. Autor al mai multor articole privind alegerile și partidele politice din România postcomunistă. Este autorul/coautorul unor cărți precum *Pe cine reprezintă partidele politice. O analiză a partidelor din postcomunismul românesc* (Pro Universitaria, 2014), *Statul sunt eu! Un raport asupra politizării justiției românești* (Pro Universitaria, 2014), *Statul sunt eu! O istorie analitică a crizei politice din iulie-august 2012* (Monitorul Oficial, 2013).

Nicolae Drăgușin este doctor în filosofie cu teză despre Hegelianismul de stânga. Lector universitar la Facultatea de Științe Politice (Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir din București). Cercetător post-doctoral la Universitatea din București. Interese de cercetare: teologii politice (secolele XVIII-XX), relația dintre studiile de comunicare și religie, politică.

Gabriela Goudenhooff este conferențiar universitar dr. și directorul Departamentului de Științe Politice și Științele Comunicării, Universitatea din Oradea.

Florin Grecu este doctor în științe politice, 2011, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București; Lector Univ. Dr. la Universitatea Hyperion din București, specializarea Științe Politice, 2012, A scris volumul „*Construcția unui partid unic: Frontul Renașterii Naționale*“, Editura Enciclopedică, București, 2012 și a publicat diferite articole despre regimul monarhiei autoritare, precum și de analiză electorală, în revistele *Sfera Politicii*, *Polis* și *South-East European Journal of Political Science*.

Anthony Murphy, student, Ovidius University of Constanța.

Cristian Pîrvulescu, este decan al Facultății de Științe Politice, SNSPA. A scris zeci de articole și studii, multe dintre acestea fiind publicate în paginile revistei *Sfera Politicii*. Între 1999 și 2013 a fost președinte al Asociației Pro Democrația, iar din 2013 este președinte de onoare al aceleiași asociații. Din 2007 este membru al Comitetului Economic și Social European, unde a fost raportor pentru peste 20 de avize în domeniul educației, azilului și migrației, iar din 2015 președinte al *Grupului permanent pentru Imigrație și Integrare* al acestei instituții europene. În 2016, sub coordonarea sa, împreună cu Andrada Nimu și Arpad Todor, a publicat la editura Polirom volumul *Societatea civilă, democrație și construcție instituțională*. Este membru fondator al *Asociației Române de Științe Politice* și al *Societății de Științe Politice*.

Alexandru Radu este Prof.univ.dr. Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir“. Publicații recente: *Politica între proporționalism și majoritarism. Alegeri și sistem electoral în România postcomunistă*, Iași, Institutul European, 2012; *FSN – Un paradox politic (1989-1992)*, București, ProUniversitaria, 2013; *Statul sunt eu! O istorie analitică a crizei politice din iulie-august 2012*, București, Monitorul Oficial, 2013.

Victor Rizescu, este conferențiar dr. la Facultatea de Științe Politice a Universității din București, cu un doctorat în Istorie obținut la Central European University, Budapesta. Publicațiile sale cuprind cărțile *Ideologii românești și est-europene*, București, Ed. Cuvântul, 2008 (coord.); *Tranziții discursive. Despre agende culturale, istorie intelectuală și onorabilitate ideologică după comunism*, București, Corint, 2012; *Ideology, Nation and Modernization: Romanian Developments in Theoretical Frameworks*, București, Ed. Universității din București, 2013; *Canonul și vocile uitate. Secvențe dintr-o tipologie a gândirii politice românești*, București, Ed. Universității din București, 2015. Principala direcție de cercetare pe care o urmează în prezent privește instituțiile de reprezentare profesională și discursurile sindicalismului și corporatismului în România precomunistă, în relație cu procesul de elaborare a legislației muncii și de dezvoltare a politicii sociale pe parcursul aceleiași perioade.

Dr Radenko Šćekić, Phd of Political Science. Docent. Institute for History, University of Montenegro He was Secretary of the Editorial Board of scientific journals *Historical records*, in pro-

gramming advice of the international journal *Media Dialogues*, secretary of the Association Internationale of Montenegro Études du Sud-Est Europeen, Paris. He has authored scientific papers in the field: geopolitics, contemporary history, media manipulation and spin-doctoring.

Alicia-Georgiana Zalupca, Doctorandă în Științele Comunicării la Școala Națională de Studii Politice și Administrative – Facultatea de Comunicare și Relații Publice.

SUMMARY

Editorial

Cristian Pîrvulescu <i>Politics: the Same Obscure Object of Analysis</i>	3
---	---

Reforma politică

Alexandru Radu și Daniel Buti <i>Romanian local elections, 2016</i>	5
Anthony Murphy <i>The Constitutional Reform in Romania after the 2009 Referendum</i>	13
Victor Rizescu <i>Social Policy and the Corporatist Design: A Romanian Experience of Reluctant Intermingling</i>	22
Radenko Šćekić <i>The process of political reconciliation in the former Yugoslavia</i>	31
Alicia-Georgiana Zalupca <i>The power of mass media in the German civil society</i>	39

Reviews

<i>Two Conceptual Explorations on the Historical and Literary Question of the Civil War</i> (Nicolae Drăgușin)	46
Giorgio Agamben, <i>Stasis. Războiul civil ca paradigmă politică</i>	
<i>Historical analysis about the interwar period, communism and post-communism in Romania</i> (Florin Grecu)	50
Florin Müller, <i>Societate, ideologie, dictaturi</i>	
<i>Advertising and Administration under the Pressure of Ethics</i> (Gabriela Goudenhooff)	53
Sandu Frunză, <i>Publicitatea și administrația publică sub presiunea eticii</i>	

Index of authors	56
------------------------	----

Summary	59
---------------	----

The Political Reform

„Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.
*Textele vor fi trimise redacției. Deciziile privind publicarea sunt luate de către echipa editorială.
Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii”.
Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune
și se pedepsește conform legilor în vigoare.*

